

Ei-mistään johdettu varmuus

5 esseetä moraalin, tiedon ja aatteen aloilta

[Suvereeni, päätös ja moraal
Ymmärrys kehässä
Tieteestä puhumisen luonne
Tietoa - elävänä tai kuolleena
Koulu vallan välikappaleena]

Jyväskylän Yliopisto
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
FILS510 Tutkielmaan liittyvä kirjallisuus
Reijo Siipola
30.09.2007

Suvereeni, päätös ja moraal

Johdanto

Carl Schmitt, teoksessaan ”Poliittinen teologia Neljä lukua suvereenisuudesta” (1922/1997) esittää näkemyksen, että kaikki modernin valtio-opin merkittävät käsitteet ovat sekularisoituneita teologisia käsitteitä. Vahvasti teoksessa tulee esille valtio-oikeudellisen positivismin tai normativismin suhde suvereenin päätöksentekoon ja desisionismiin ylipäänsä.

Seuraavassa tarkastellaan Schmittin esityksen valossa persoonallisen moraalisen päätöksenteon merkitystä rajaamatta kuitenkaan tarkastelualaa hänen tavallaan, tietyssä asemassa oleviin persooniin. Ryhtymättä selvittämään vapaudeksi kutsutun tilan luonnetta ja pohjimmaisia perusteita, tässä on tarkoituksena osoittaa, että se vapaus joka voidaan ajatella Schmittin kuvaaman suvereenin tekemän päätöksen taustalla, on vapautta jota päättäminen edellyttää päättäjän asemasta ja henkilöstä riippumatta. Samoin yritetään näyttää, että Schmittin desisionistiset korostukset voidaan perustellusti ulottaa persooniin osoitteettomasti ja suvereniteetti tässä mielessä laajentaa universaaliseksi persoonan kuvaajaksi.

Monet seuraavassa esiintyvät sanat ja käsitteet ovat luonteeltaan työ-nimiä koska aiheen rajaus sulkee pois yritykset tunkeutua kaikkien käsitteiden perusteisiin niiden oikeuttamiseksi tai kumoamiseksi. Vaikka on tietenkin aina näin, tässä se tuntui pitävän sanaa.

Ensimmäinen luku käsittelee suvereenia lain antajana ja suvereenin ei-mistään tulevan päätöksen jyrkkää eroa perustellusta ratkaisusta. Toinen luku laajentaa suvereenin käsitteen universaaliseksi persoonan määrittäjäksi. Kolmas luku tarkastelee persoonaa lain laatineen valtion kansalaisena, enemmänkin yhtenäisten arvojen, kuin sinänsä

tarpeellisen lain voimasta. Neljännessä luvussa kuvataan kuinka välttämätöntä kansalaisen on nousta jo jokapäiväisessä toiminnassaan suvereenisesti lain yläpuolelle. Siinä todetaan myös, että kansalaisen rohkeus tehdä päätöksiä on yhtä välttämätöntä, kuin Schmittin valtiosuvereenin vastaava rohkeus. Yhteenvedossa todetaan tehdyt johtopäätökset ja niiden liittyminen mm. kansalaisen käsitteen ymmärtämiseen.

1. Suvereeni lain antajana

Jokainen laki tarvitsee voimassa ollakseen edeltävän, poliittisesti olemassa olevan vallan tai auktoriteetin tekemän päätöksen, esitti Schmitt jo 1928. (Schmitt 1997,18). Käsite voimassaolo viittaa lain takana olevaan voimaan. Laki voimassaoloinen pohjautuu päätökseen. Näyttää, että päätökseksi on nimitettävä sellainen ratkaisu, joka ei perustu mihinkään. Sellaisen tekijä on suvereeni.

1.1. Päätös oikeuksista

Oikeusidea ei voi itse muuntaa itseään. Sen jokaiseen uudelleenmuotoiluun sisältyy auktoriteetin siirto. (Schmitt 1997,77.) Jokainen oikeusajatus liittyy oikeusideaan aineksen, jota ei voida johtaa sen sisällöstä eikä sovellettavan yleisen oikeusnormin sisällöstä. Juridinen johtopäätös ei ole loppuun asti premisseistään johdettavissa. Päätöksenteon välttämättömyys tuo siihen yhdentekevyyden aineksen. (Schmitt 1997,76.) Auktoriteetti osoittaa, ettei sen tarvitse perustua oikeuteen luodakseen oikeutta (Schmitt 1997,58). Päätöksenteko tulee silmänräpäyksessä riippumattomaksi perusteluistaan. Virheelliselläkin päätöksellä on oikeudellinen pätevyys. (Schmitt 1997,77.)

Johtopäätöksen irtautuminen premisseistään, välttämättömyyden sallima yhdenteveys ja oikeuteen perustumaton oikeus ovat asioita, joiden luetteleminen saattaa houkutella esiin käsitteen: mielivalta. Tuota käsitettä ei voikaan sulkea periaatteellisesti pois suvereenin ilmenemisen alueelta. Edellä luetellut seikat eivät kuitenkaan ole riittävä osoitus paheksuttavasta mielivallasta. Pikemminkin ne kuvaavat päätöksenteon välttämätöntä luonnetta. Näyttää olevan niin, että täydellisesti perusteltu ratkaisu ole lainkaan päätös, vaan seuraus.

1.2. Lain perustelevinen ja moraalinen

Toimija perustelee mielellään toimintaansa luovuttaakseen vastuuta siitä niille ulkopuolisille tekijöille, joiden hän osoittaa edellyttäneen ja oikeuttaneen toimintansa. Toimintansa perustelemisesta kieltäytyminen näyttää kohtaavan paheksuntaa. Suvereenin kohdalla ”päätöksenteko syntyy tyhjästä” ja ”päätöksen oikeudellinen voima on jotain muuta kuin perustelun tulosta” (Schmitt 1997,78). Tästä huolimatta myös suvereeni saattaa esittää päätökselleen jonkinlaisia perusteluja. Laille esitettävä perustelu voidaan sovittaa lain alaisten yleisiin käsityksiin. Suvereeni ei näytä kuitenkaan esittävän perimmäistä perustetta päätökselleen. Päätöksen taakse voi yrittää vain tirkistellä, etsien vaikkapa henkilökohtaisia vaikuttimia. Se on tietenkin turhaa, jos ”pätös tulee ei-mistään” (Schmitt 1997,29). Moraalinen näyttää kuitenkin voivan piiloutua näkyvien perusteiden lavasteisiin.

Schmittin esittämä päätöksen lähde ”ei-mistään” näyttää ontologisesti epätodelta. Ei-mistään sopiikin erityisen hyvin sulkemaan pois ulkopuoliset motiivit moraalisisessa päätöksen teossa. Se sisältää myönnön, ettei pelkkää seurausta, eli jatkumon osaa voi pitää moraalisisena päätöksenä. Näin moraalilta poistuvat tuet ja perustelut, mutta juuri ne olisivatkin olleet sen heikkoja kohtia.

Näyttää selvältä, ettei suvereenin päätöksentekoa voida ajatella sidotuksi moraalisiinkaan ennakkoehtoihin. ”Päätöksen teko vapautuu kaikesta normatiivisesta sidonnaisuudesta ja siitä tulee absoluuttista sanan varsinaisessa merkityksessä” (Schmitt 1997,57). Mikä tahansa ehto eliminoi suvereenin. Ja moraalin. Moraalista maailmaa ei tarvitse yrittää ulottaa päätöksen tekoon, koska moraalisen ulkopuolella ei tapahdu päätöksiä. Moraalinen ei ole ulkopuolinen tekijä. Arviot ovat ulkopuolisia. Moraalin kohdalla näyttäisi pätevän sama mitä Schmitt toteaa poliittisuudesta: ”Päätöksenteko siitä onko jokin epäpoliittista, merkitsee aina poliittista ratkaisua” (Schmitt 1997,44). Tietyn päätöksen moraalisuuden ulkopuolinen arvio voi sekin joko tulla ei-mistään tai olla vain osa jatkumoa.

2. Universaali suvereenisuus

Suvereniteetin selittää suomalainen sanakirja merkitsevän täysivaltaisuutta, itsenäisyyttä, riippumattomuutta, oikeutta omaan valtapiiriin. Suvereeni voi olla valtio, sen korkein päättävä elin jne. Myös ranska-suomi sanakirjan (WSOY 1950) sanalle souverain antamista merkityksistä löytyy käsite itsenäisyys. Näyttää siltä, että ei ole välttämätöntä sulkea pois suvereenisuuden määritelmää koskemasta minkä tahansa toimijan itsenäisesti tekemää päätöstä. Schmitt lainaa De Maistrea, joka toteaa: ”Suvereenisuus on päätöksentekoa” (Schmitt 1997,102). Päätöksenteko ei siis näytä olevan suvereenisuuden seuraus vaan ilmiö.

Se mitä Carl Schmitt on esittänyt, tukee jotenkin seuraavaa päätelmää:

Ei-mistään tuleva päätös ilmaisee tai toteuttaa suvereenin.

Kaikki päätökset tulevat ei-mistään.

Kaikki päätökset ilmaisevat tai toteuttavat suvereenin.

Jos ajatellaan, ettei täydellisesti perusteltu ratkaisu perusteista määrätymisen tähden voi olla lainkaan päätös, on oletettava jonkinlainen vapaus, jotta aito päätös olisi mahdollinen. (”Vapaus” ja ”ei-mistään” tulee voida perustella ja kuvata, mutta tässä tarvitsee rajoittua vain olettamaan ne.) Valintansa kohteista ja ratkaisemistaan seikoista vapaan päätöksen tekijä on toiminut suvereenisesti. Ei-mistään tulevana, suvereenisuus vapautena on käsitettävä itsestään kumpuavaksi, jotta sen voi olettaa lainkaan. Tässä mielessä suvereenisuus on universaalia, ja näyttääkin siltä, että jokainen persoona ilmenee eli toteutuu tekemissään päätöksissä.

Schmittin esityksessä käsitellään suvereniteettia myös annettuna oikeutena. Sellainen myöntö voidaan toki perustuslaissa jotain valtioelintä ja tiettyjä tilanteita koskien tehdä, mutta suvereniteetti itsessään ei näytä olevan valtuutettua. Sama koskee kansalaisia persoonina. Heidän suvereenisuutensa ala voidaan rajata lailla, mutta lain noudattaminen tai noudattamattomuus ei ole lain vallan alainen asia. Universaali suvereenisuus, universaali moraalit ja yhteiskuntasopimus näyttävät edellyttävän toisiaan. Niiden suhteessa havaittava tietty stabiilius ei voine kuitenkaan olla vain jonkinlaista lukemattomien päätösten keskivertojakauman vallitsevuutta. Kyseessä ei näytäkään viime kädessä olevan vakaa, taattu tila vaan jatkuva henkien taistelu.

3. Suvereeni lain kohteena

Carl Schmitt lähtee desisionismia ja päätöksien välttämättömyyttä korostaessaan pääasiassa niistä tarpeista, joita valtio instituutiona täyttää. Hänen poliittisen teologian esityksensä tarkastelee suvereniteettia vain valtion johdossa ilmenevänä. Kansalaisen suvereniteetti, hänen ilmentäessään päätöksillään suhteensa valtion päämääriin ja sen säätämiin lakeihin, on kuitenkin valtion asettamien tavoitteiden ja sen valitseman hallitsemismetodin kannaltakin olennainen huomioitava tekijä. Ongelmana näyttäytyy se seikka, että suvereenia ei rajoita laki.

3.1. Arvot

Kansalaisten hallinta ei ole osoittautunut mahdottomaksi oloissa, jotka tässä oletetaan universaalien suvereniteetin ilmenemiseksi yhteiskunnan jäseniksi miellettyissä persoonissa. Sikäli kuin ihmisten yhdenmukaiset tarpeet ilmenevät yhteisöllisissä tavoitteissa, yhteisö näyttää pysyvän koossa jäsentensä tahdosta. Moraalipersoonina yksilöiden on kohdattava yhteisön toiminnassa omat arvonsa. Tässä mielessä yhteiset moraaliset arvot voivat olla vain yksilöiden moraalisia arvoja. Yksilöiden aitojen (ei-mistään tulevien) moraalisten päätösten hajonta ei näyttäisi voivan olla yhteisön hajottava tekijä. Yhteisön (ylärakenteen määrittelemien) arvojen irtautuminen eli vieraantuminen jäsentensä moraalisisista arvoista sen sijaan voi hajottaa yhteisön.

Aineelliset arvot eivät näytä olevan moraalisten arvojen veroisia yhteisön koossapysymisen tai hajoamisen kannalta. Yhteinen koulutus ja media voivat vahvistaa tai heikentää yksilöiden autonomiaa moraalien alueella. Näyttää siltä, että esimerkiksi markkinalähtöinen, tai mikä tahansa materialistinen maailmanselitys saattaa saada yksilöt etsimään moraalisisille päätöksilleen perusteita jotka tulevat jostain muualta kuin ei-mistään. Sen jälkeen yksilöt voivat olla ohjattavissa alueella, millä aiemmin vallitsi heidän moraalinen autonomiansa. Näin suvereenisuus voidaan yrittää monopolisoida yhteen kohteeseen. Carl Schmittin tarkastelema suvereeni voi alkaa päättämään kaikista kaikkien puolesta. On erilaisia näkemyksiä siitä, onko se hyvä asia. Historia näyttää esittävän pääasiassa huonoja seurauksia sen suuntaisesta kehityksestä. Suuri yhteisö tarvitsee kuitenkin yhteisen kirjoitetun lain.

3.2. Lain alla

Yhteisö sopii yhdenmukaisuuksista niillä käyttäytymisen alueilla, joilla niitä katsotaan tarvittavan suuremmassa määrässä, kuin niitä luonnostaan esiintyy. Valtiossa laaditaan tätä tarkoitusta varten lakeja. Laki näyttää säilyttävän ne ristiriidat, joita sillä ratkaistaan. Se vain siirtää ne yksöiden väliltä yksilön ja lain välisiksi. Laki näyttää kuitenkin voivan luoda jälkimmäisiä ristiriitoja enemmän, kuin edellisiä oli. Esiintyy ristiriitaa lain yläpuolella olevan muodollisen suvereenin tahdonilmauksen ja lain velvoituksien kohteiden tahtotilojen välillä. Jos oletamme, että aito moraalisesti hyvä tahto ei ole ristiriidassa toisen persoonan aidon moraalisesti hyvän tahdon kanssa (ja tämä oletus näyttää olevan välttämätön), ristiriita valtion ja yksilön välillä voi olla ristiriita hyvän ja pahan välillä. Kyseessä ei kuitenkaan tarvitse olla hyvä tahto ja paha tahto.

Yhtäläinen hyvä tahto saattaa tuottaa erilaisen toimintapäätöksen samanlaisessa tilanteessa eri ihmisillä. Tämä johtuu yksilöiden erilaisesta tiedon tasosta. Henkilön kyky ennakoita erilaisten tekojen seurauksien ketjuja saattaa ulottua etäämmälle tai vähemmän etäälle tulevaisuuteen, kuin toisen henkilön vastaava kyky. Tästä seuraa, että jos koulutuksella tasataan eritasoisten ihmisten tiedollinen kehitys, vähenevät ristiriidat yhteiskunnassa. Kun hallitsijat valitaan samasta joukosta yksi ristiriidan aiheuttaja valtion ja kansalaisen välillä on heikentynyt. Tällaisessakaan tilanteessa tuskin voidaan estää Donoso Cortésin esittämän kaltaisten mielipiteiden ilmaantumista. ”Joukkojen typeruus on hänestä yhtä hämmästyttävää, kuin joukkojen johtajien tyhmä turhamaisuuskin”, toteaa Schmitt (Schmitt 1997,106).

Hyvän ja pahan tahdon lähteiden määrittelemisen ei varsinaisesti kuulu tämän tarkastelun piiriin. Carl Schmittin mukaan Emile Boutmy esittää filosofien käsityksenä Jumalasta, että hän ei voi tahtoa pahaa (Schmitt 1997,93) ja Rousseau on ajatellut, että kansan tahto on aina hyvä (Schmitt 1997,95). Ehkä paha tulee niiden motiivien ylivallan kautta, joille moraali ei perustu. Jos oletamme, että kasvatus voisi herättää, varjella ja vahvistaa hyvää tahtoa ja autonomiaa kansalaisessa, tarve muokata tai rajoittaa koulutuksessa jaettavaa tietoa valtiollisin motiivein vähenisi. Yhtäläistyvä tahtotila kaikilla tasoilla lisäisi yhteisössä harmoniaa. Samasta lähteestä: ei-mistään tulevana moraalinen suvereenisuus persoonissa tuottaisi yhteiskuntaan tekijän, joka osoittautuisi

aineellisia ristiriitoja voimakkaammaksi ja säilyttäisi hyvällä syyllä yhteisön ilman pakkoa ja väkivaltaa. Tällainen tekijä näyttää jossain määrin sisältyvän valtioihin, vaikka se aitona on vaikeasti jäljitelmistään erotettavissa.

3.3. Laillisuuden motivointi

Jokaiselle säädetylle laille esitetään yleensä perustelu. Sellaista lakia jolle sen antaja esittää yksiselitteisen perusteen, voidaan tuolla samalla perusteella rikkoa jos sellainen on jossain yksittäisessä tilanteessa tarpeen. Samoin kuin suvereeni voi olla lain yläpuolella, hänen laille esittämänsä peruste näyttää siis voivan sitä olla. Lakia voi rikkoa myös perustelemattomalla yksipuolisella päätöksellä. Laki ei sitä estä. Niinpä onkin lakeja jotka eivät eksplisiittisesti kiellä tai käske mitään, vaan määräävät vain sanktioita tietynlaisista teoista, kuten taposta tai varkaudesta. Silloin rangaistus ei tule lain rikkomisesta vaan teosta, jota pidetään moraalisesti paheksuttavana. Näyttää, että tällä pohjalla pitäytyminen merkitsee laille jotain samaa kuin kultakanta merkitsi rahalle. Yleisemmin saatetaan kuitenkin ajatella että ankarat rangaistukset riittävät lain arvon takaajaksi. Juuri tässä näyttää olevan moraalien ja lain vastakohtaisuuden ymmärtämisen ja ymmärtämättömyyden rajapinta.

Moraali yksilön päätöksen perusteena johtaa sellaiseen toimintaan, jota laki yrittää kuvata. Jos moraalinen toimija kuitenkin ilmoittaa noudattavansa joskus lakia antaakseen hyvän esimerkin toisille, hän ei näytä olevan johdonmukainen. Päinvastoin kuin laillinen toiminta, moraalinen toiminta ei tapahdu esimerkin vaan moraalien ohjeistuksessa. Esimerkin jäljittely näyttää olevan esteettistä ja vain ainutkertainen moraalista. Moraalinen toiminta voi tietenkin esimerkillisenä kannustaa joitakin moraaliseen toimintaan, mutta toisia vain jäljittelemiseen. Näyttää siis siltä, että esimerkilliseen moraaliseen toimintaan ei sisälly yleistä toimintaohjetta. Laki ei ole moraalien lähde vaan parhaimmillaan sen karkea ilmaus. On kuitenkin paljon lakeja, esim. liikennesääntöjen piirissä, joiden jäljittelevä, yhdenmukainen noudattaminen on lakien tarkoituksen luonteen vuoksi tietyn poikkeuksin järkevää ja näyttää niin muodoin olevan moraalisesti perusteltu jäljittelyn muoto. Lakien vapaaehtoinen noudattaminen ei kuitenkaan johtune ensisijaisesti yksittäisten lakien perusteluista vaan lain yleisen välttämättömyyden oletuksesta. Toimiakseen, lain on oltava jonkinlaisen uskon kohde tai sellaisen edustaja. Hugo Preuss mainitsee uskonnollisen fiktion sijalle

asetetun juridisen fiktion (Schmitt 1997,86). Schmitt puhuu juristeista ”joilla, kyvyttömyydestä hallita ajatuksellisesti ristiriitaisia argumentteja ja väitteitä valtio esiintyy eräänlaisena ajattelun oikosulkuna”(Schmitt 1997,85).

4. Päätöksen merkitys

Schmittin desisionismi korostaa suvereenin selkeän päätöksen välttämättömyyttä. Universaalisen persoonaa koskevan suvereniteetin teoria ei näytä joutuvan ristiriitaan Schmittin olennaisten perustelujen kanssa. Kun Schmitt toteaa, että ”suvereenisuus on kaikkein korkeinta hallitusvaltaa jota ei voida johtaa mistään,” hän seuraavaksi toteaa, että siitä kiistellään, kuka saa poikkeustilanteessa käyttää suvereenista valtaa (Schmitt 1997,50). Luvanvarainen suvereniteetti on käsitteenä ristiriitainen. Schmitt ei näytä ajattelevan suvereniteettia pohjimmiltaan sellaisena. Tässä esitetty universaalinen suvereniteettikaan ei ole ehdollista. Kun Schmitt kytkee valtion johtajan suvereenin ratkaisun poikkeustilaan (Schmitt 1997, 49), kansalaisen suvereniteetti näyttää ilmenevän paitsi tyyppillisissä poikkeustilanteissa, myös usein normaaliksi luettavassa tilanteessa.

Schmittin mukaan suvereenin tarve perustuslaillisessa valtiossa tulee poikkeustilanteista. Normia sovelletaan normaalitilanteessa (Schmitt 1997,57). Schmittin määritelmästä voidaan lähes ristiriidattomasti ja väistämättömästi siirtyä universaaliin suvereniteettiin. Laki on normi joka yleisyytensä tähden voi koskea vain jokseenkin normaaleja tilanteita. Jokapäiväinen elämä tuo esiin tilanteita, joissa yksilön on päättäjänä noustava lain yläpuolelle. Sellaisia tilanteita näyttää olevan ainakin kolmea tyyppiä:

- (a) yksittäisiä tilanteita, joissa lakia sen yleisyyden vuoksi on tulkittava vapaasti,
- (b) poikkeuksellisia tilanteita joissa lakia on rikottava,
- (c) normaalitilanteita, joita kaikkia koskevia lakeja yksilön ei voida edellyttää tuntevan, tietävän olevankaan tai hankkivan tietoonsa erilaisten normaalitilanteiden suuren lukumäärän ja lakien lukuisuuden vuoksi.

Nuo kolme tyyppiä edustavat tilannetta, jossa suvereeni persoona ilmaantuu kansalaisen käsitteen sisällä.

Poikkeamista edellyttävä tilanne on poikkeuksellinen ”Suvereeni on se joka päättää poikkeustilasta” kirjoittaa Schmitt. Tilanteen poikkeavuuden määrittely liittyy laista poikkeamisesta päättämiseen. Suvereenisen päätöksen tarve ei rajoitu näihinkään tilanteisiin. Schmitt sisällyttää jokaiseen oikeusajatukseseen aineksen jota ei voida johtaa positiivisen oikeusnormin sisällöstä (Schmitt 1997,76). Jos päätöksen tekeminen on suvereenin ilmaus, yhteiskunnassa melko yleiseltä näyttävä vastuun välttely ja päätöksenteon karttaminen ilmaisevat jotain muuta. Schmitt näkee (1800-luvun) luonnontieteellisyyden suhtautuvan ymmärtämättömyydellä desisionismiin ja persoonalliseen päätöksentekoon. (Schmitt 1997,99). Näyttää, että vastuu halutaan projisoida toisaalle yksilön toiminnasta. Mutta oikeusidea ei ”sano mitään siitä, kenen sitä tulee soveltaa” (Schmitt 1997,77). Moraalisen vastuun käsite näyttää olevan universaalinen, koskien persoonaa toimijana.

Persoonallisen päätöksenteon tarpeen korostaminen ei näytä olevan vain jonkinlaisen aristoteelisen käytännöllisen järjen (fronesis) puolustamista. Suvereniteetti on lain ulkopuolelle ulottumista. Vahva suvereniteetti nousee lain yläpuolelle. Se asettuu alueelle, josta laki on peräisin. Ilman tuolle alueelle asettumisia lakeja ei olisi syntynytkään. Sama taso jalostaa lain soveltamisen. Näyttää siltä, että ellei kansalainenkin nouse lain yläpuolelle, hän ei tavoita lain henkeä, eikä tule siitä osalliseksi.

Kaikki ne perusteet, jotka Schmitt esittää valtiota johtavien yksilöiden päättäväisyyden puolesta päättämättömyyttä vastaan, näyttävät olevan tässä kuvatun demokratian avainkysymyksen - universaalien suvereniteetin ilmaantumisen kansalaisuudessa - kannalta vähintäänkin yhtä merkittäviä. Korkea moraalinen taso ei ole vain oikean ja väärän, hyvän ja pahan erottamisen kysymys vaan siihen osoittautuu kuuluvan myös vastuullinen toiminta, joka edellyttää tahtoa ja rohkeutta päättää.

5. Yhteenveto

Karl Schmittin ajatuksista on tässä johdettu teoriaa alueelle, jota hän ei tarkastelun kohteena olleessa teoksessaan käsitellyt. Tarkoituksena ei ole ollut ottaa kriittisesti kantaa Schmittin ajatuksiin, vaan ne on asetettu ikään kuin lähtöolettamuksen asemaan. Niissä on nähty arvokkaita periaatteita, jotka soveltuvat tukemaan eräiden hänen

tarkastelemiensa käsitteiden laajentamista rajaamattomalle alueelle. Siksi on rajoitettu tuomaan esille Schmittin ajatuksia vain tässä mielessä. Tuloksena on esitetty enemmän tai vähemmän suoraan Schmittin ajatuksista johtaen, joka tapauksessa niihin tukeutuen seuraavaa.

Suvereniteetti voidaan nähdä universaalisenä, persoonan keskeisenä kuvaajana. Schmittin määrittelemä päätöksen lähde ”ei-mistään” sulkee tehokkaasti päätöksen perusteluista pois sellaiset intressit, jotka eivät sovi moraalipäätöksen perusteluiksi, vaikka ei näyttäisikään jättävän jäljelle mitään. Ratkaisu, jolle voidaan esittää kattava perustelu, on seuraus eikä päätös. Suvereeninen päätös on samalla tavalla riippumaton ratkaisemistaan seikoista, olipa sen tekijä missä yhteiskunnallisessa asemassa tahansa. Universaalisen suvereniteetin ilmaantuminen kansalaisuuden käsitteen sisällä on aidon toimivan valtion ja erityisesti demokratian ehto. Kasvatus voi edistää moraalisesti autonomista yksilökehitystä, kasvattaen myös rohkeutta vastuullisiin päätöksiin päättämättömyyden ja väärään alamaisuuteen vajoamisen sijaan.

Ymmärrys kehässä

Johdanto

Seuraavassa pohditaan kriittisesti eräitä Gadamerin suomennetussa kirjoituskokoelmassa *Hermeneutiikka, ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa* (2005) esittämiä ajatuksia. Keskeisin ongelma nähdään siinä, että kaiken ymmärrettävän sisällyttäminen kielen käsitteeseen kärjistää ristiriitaa kieleen olennaisesti liittyvän yhteisymmärryksen vaatimuksen ja tieteeseen olennaisesti liittyvän oikeinymmärtämisen vaatimuksen kanssa.

Vaikka gadamerilaisen yhteisymmärryksen käsitteen voisi hyvällä tahdolla yrittää tulkita tarkoittavan myös ymmärtäjän ymmärtämisenään saavuttamaa jonkinlaista loogista resonanssia yhteisyytenä ymmärrettävän esineen eli ymmärtämisen kohteen kanssa, seuraavassa kuitenkin oletetaan, että Gadamerin käsite yhteisymmärrys kuvaa ihmisten kesken vallitsevaa tilaa. Ymmärtäjän ja ymmärrettävän kohteen suhde jää näin ollen kuvattavaksi termeillä oikeinymmärrys ja väärinymmärrys.

Gadamerin teksti jättää ainakin asiaan laajemmin perehtymättömän lukijan pätkäilemään käytettyjen määritelmien toisistaan riippuvuuden tuottaman suhteellisuuden kanssa, jonka hallinta ei käytetyn lähdeaineiston valossa voine olla kovin onnistunutta.

Seuraavassa tarkastellaan ensimmäisessä luvussa tiedon ja kielen alojen suhteita. Toinen luku käsittelee ymmärrys-sanana etuliitteiden ongelmaa sekä ymmärryksen käsitettä, sen edellytyksiä ja sen välttämättömyyttä tiedon uudelleensyntymiselle tulkinnassa. Kolmannessa luvussa kritisoidaan ymmärryksen kuvaamista pelkästään kehä-kuviolla, ja Gadamerin ymmärrys-kuvauksia. Neljäs luku pohtii voisiko kontrastien järjestelmä olla se ymmärryksen maailma, jota Gadamer pohjimmiltaan tavoitteli laajennetulla kielen käsitteellä. Viidentenä on loppupäätelmä.

1. Gadamerilaisuuden ala

Kaikki tieto maailmasta on kielen välittämää (Gadamer 2005,68), kirjoittaa Gadamer. Jos tuo väitelause on tarkoitettu todellisuutta koskevaksi väittämäksi, se tulee voida johtaa tiedon, maailman ja kielen määritelmistä. Jos kyseessä kuitenkin on sellainen kielen käsitettä laajentava lause, josta sen perusteet on yritettävä johtaa, se vaatii sivulauseen. Silloin se kuuluisi kokonaisuudessaan seuraavasti: ”Kaikki tieto maailmasta on kielen välittämää, jos niin sovitaan.” Tuollaisen kielen alaa voidaan säädellä rajaamalla käsitteiden ”tieto” ja ”maailma” aloja siten, että sanan ”gadamerilainen” ala saadaan halutuksi. Ratkaisevin on kielen ja tiedon alojen suhde.

1.2. Kielen ala

Gadamerin väittämä: ”Ensimmäisen kerran ihminen suuntautuu maailmassa oppiessaan puhumaan” (Gadamer 2005,68.) avaa yksinkertaisen ja hyvän havaintoalueen tiedon ja kielen suhteen tarkastelulle. Vaikka Gadamer hiukan kyseenalaistaa tulkinnan ikuista periaatetta, että ”tekstiä pitää tulkita siitä itsestään” (Gadamer 2005,30), tekstin kirjaimellinen ja jopa naivistinen tulkinta lienee kuitenkin sitä tärkeämpää, mitä hämämmin tekstin kirjoittajan tarkoitus tulkitsijalle avautuu. Niinpä tässä tarkastellaan Gadamerin suuntautumisväitettä lapsen erään ensimmäisen intentionaalisen suuntautumisenäytön - siirtymisen haluttuun kohteeseen – valossa.

Lapsi saattaa ryömiä avoimen oven kautta makuuhuoneesta olohuoneeseen ennen kuin on oppinut puhekielen sanoja. Gadamerin lausuma edellyttää, että lapsi suuntautuu näin oppiessaan puhumaan. Lapsi oppii siis puhumaan jotain kieltä jo ennen varsinaista puhekieltä. Puhekielen sanaa ”seinä” vastaa seinään törmäämisen tietoisuus ihmisen ja seinän välisellä universaalisella, fyysikaalisella kielellä. Oviaukko on sen negaatio. Seinän väistäminen on orientoitumisreaktio, jonka tietosanakirjan mukaan tuottaa aivojen retikulaarinen aktivaatiojärjestelmä. Intentionaalista suuntautumista sen sijaan on äidin luo olohuoneeseen pyrkiminen. Lapsen suuntautuminen oven kautta voidaan mieltää puhumiseksi ja näin yhtyä Gadamerin ajatukseen. Tietenkin puheen käsitteen olentojen ryömmimiseen laajentava tulkinta voi itse väistellä monia kysymyksiä. Gadamerin tässä tarkasteltavassa aineistossa ei juuri esiinny yksiselitteisiä kuvauksia ja perusteluja puheen ja suuntautumisen yhteydestä.

1.3. Tiedon ala

Edellä esitetyt Gadamerin lausumat tiedosta vain kielen välittämänä ja puhumaan oppimisesta suuntautumisen edellytyksenä laajentavat siis radikaalisti kielen alaa. Sitä rajaa kuitenkin hänen seuraava ajatuksensa: ”Kaikki ymmärtäminen on kielellistä tapahtumista silloinkin, kun se kohdistuu johonkin kielen ulkopuoliseen” (Gadamer 2005,90). Kielen ulkopuolellakin on siis jotain. Jos Gadamer tarkoittaisi tässä kielellä tavanomaista puhekieltä, rajaus olisi selvä. Koska kyseessä on kuitenkin kieli laajassa, gadamerilaisessa merkityksessään, sen rajalinja vaatii tarkastelua.

Jotta kielellinen ymmärtäminen voi ottaa jotain kielen ulkopuolelta, tarvitaan jokin kolmas tekijä. Se näyttää olevan uskomus. Ilman uskomustaan jatkumoon, eli siis kausaalisuuteen, lapsi ei oppisi törmäilystään mitään. Oppiminen on tapahtunut, kun muistikuvat seinästä esteenä ja uskomus ilmiön toistumisesta, jos sitä testataan, ovat kiinnittyneet toisiinsa. Näin opittu on tietoa.

Myös eläimet oppivat samoin. Kun Pavlovin koirat kuulivat ruokakellon, jonka merkityksen olivat oppineet, ne uskoivat saavansa kohta ruokaa. Tuo uskomus todennettiin mittaamalla syljeneritystä, joka liittyy makuelämykseen koettuna tai vahvana, mieleen palautuvana muistikuvana – ainakin ihmisillä. Se, että uskomus aiheuttaa voimakkaan mielikuvan tietyssä tilanteessa, kertoo, että jotain on opittu. Sylkirauhasten reagointi ruoan maun mielikuvaan (tuskinpa kellon äänen mielikuvaan) voi olla synnynnäistä tai sitten ei, mutta se kysymys voidaan tässä sivuuttaa.

Uskomus itse ei ole ymmärtämistä. Lieneekö sitä oppiminenkaan? Gadamer toteaa: ”Applicatio ei ole pelkkää ymmärtämisen soveltamista vaan sen tosi ydin” (Gadamer 2005,143). Koska ymmärryksen soveltamisella ei kuitenkaan voi selittää ymmärrystä, tarkoittaa Gadamer varmaankin tiedon soveltamista. Toisaalla hän toteaaakin, että ymmärtämistä on ajateltava tietämisen pohjalta (Gadamer 2005,137). Joka tapauksessa tieto näyttää Gadamerin mukaan voivan olla kielen ulkopuolelta kielen välittämänä tullut aines jota ei ole todella ymmärretty, ellei sitä ole sovellettu. Jos sovellettava tässä on olemassa ennen kuin sitä aletaan soveltaa, kieli voi omaksua, varastoida ja välittää ei-ymmärrettyä. Mutta jos uuden tiedon ymmärtäminen on soveltamista, nuo kolme, tieto, ymmärtäminen ja soveltaminen ovat yhtä - mikäli tiedoksi ei päätetä nimittää myös dataa jota ei ole jo ymmärretty.

”Jokainen kieli, jossa elämme, on ääretön,” toteaa Gadamer. ”Omassa äärellisyydessämme, olemisemme osittaisuudessa ... avautuu loputon keskustelu” (Gadamer 2005,124). Kielen, tiedon ja ymmärtämisen suhteiden määrittely-yrityksetkin saattavat eksyä käsitteiden laajenevan avaruuden hämärään.

2. Ymmärrys

Gadamer rajaa hermeneutiikan käyttöaluetta toteamalla: ”Hermeneutiikan tehtävä on aina ollut korjata vajavaista tai häiriintynyttä yhteisymmärrystä” (Gadamer 2005,30). Kielen alan laajennuttua totunnaisesta, tuosta tavoitteesta näyttää juontuvan ongelmia.

2.1. Yhteis- vai oikeinyymmärrys?

Kielikeskeisen yhteisymmärryksen tavoitteen korostumiseen liittyvät jotenkin seuraavat Gadamerin lauseet:

”Ymmärtäminen tähtää keskinäiseen ymmärtämiseen” (Gadamer 2005,150) ja ”keskinäisen ymmärryksen päämäärä on yhteisymmärrys tarkastellusta asiasta” (Gadamer 2005,30).

Nuo monikäsitteilyä vaikuttavat lauseet pitäisi kai yhdessä tulkita: ”kielilyhteisö on yhteisymmärryksen tavoittelun ilmiö” Ymmärtäminen ei tähtää mihinkään. Se on päämäärä ja väline. Toimija on se joka tähtää. Hän tähtää johonkin tavoitteeseen ja etsii ymmärrystä löytääkseen rationaalisen tien.

Jos tiedemies onnistuu tutkimuksellaan lisäämään ymmärrystä, hän haluaisi tietenkin sen laajenevan yhteisymmärrykseksi tiedeyhteisössä monistakin syistä. Mutta on tärkeää toisaalta huomata, että uudet oivallukset saavat mahdollisuuden usein vasta kun vallitsevalta yhteisymmärrykseltä on rohjettu riistää oikeinyymmärtämisen status.

Gadamerin väittämä: ”Yhteisymmärrys on alkuperäisempää kuin väärin ymmärrys” (Gadamer 2005,94) pätee tietenkin jotenkuten kielen piirissä, koska

(a) kieli perustuu yhteisymmärrykselle ja

(b) sana ”ymmärtäminen” on sellaisenaan oikeinyymmärtämisen synonyymi.

Yhteisymmärrys ja väärinyymmärrys eivät kuitenkaan ole vastakohtapari, vaikka ne Gadamerin tekstissä sellaisina esiintyvät. Yhteisymmärryksen vastakohta on eri tavoilla ymmärtäminen, ja väärinyymmärryksen vastakohta on oikein ymmärtäminen.

Yhteisymmärrys jostain asiasta voi olla sen väärinymmärtämistä tai oikeinymmärtämistä. Eri tavoilla ymmärtämiset voivat olla väärinymmärryksiä tai oikeinymmärryksiä, taikka niitä voi olla molempia. Yhteisymmärryksen ja väärinymmärryksen vastakohta-asetelma ei tämän vuoksi voi olla ymmärtämisen tutkimisen lähtökohta.

Näyttää kuitenkin siltä, että ymmärrys itsessään on yhteisiin rakenteisiin johtavaa. Jos ajattelemme ymmärrystä aine-energia-aika-ilmiöjoukon logiikan kuvana (tai kuvan logiikkana) aivoissa, sillä on jotain yhteistä objektinsa kanssa. Kun lisäksi eri ihmisten aivoilla on tietty rakenteellinen yhtäläisyys, näyttää ilmeiseltä, että objektiin kohdistuvan ymmärtämisen ilmiössä yhdistyvät oikeinymmärtämisen ja yhteisymmärryksen tavoitteet aidolla tavalla ja luonnollisessa suhteessa. Näin ollen sanaan ”ymmärtää” sisältyy implisiittisesti yhteisyyttä tarvittava määrä, ja etuliite ”yhteis” on useimmiten tarpeeton lisä, joka vain korruptoi sanaa ”ymmärrys.” Sillä on yhteisöllinen motiivi, tavoite löytää yhteisymmärryksen johtava oikotie, joka ohittaa oikein ymmärtämisen. Sanojen etuliitteillä mitätöimisen taustalla olevien motiivien selvittäminen edellyttää kykyä ymmärtää ilman etuliitteitä. Gadamer tiedostaa motiivin vaikutuksen mm. puheessa, väitelauseissa, kysymyksissä, kirjallisuudessa, virheissä, pretekstissa (Gadamer 2005,104, 22 ja 102, 87, 51, 233, 231). Yhteisymmärryksen pyrkimisen motiivi jää ’kaiken kielellistäjällä’ kuitenkin vain kieliyhteisölliseksi itsestäänselvyydeksi. Ehkä se seikka, että oikein ymmärtämistä pelätään, kartetaan ja estetään, jopa pontevammin kuin edistetään, ei kuulune hermeneutiikan alaan ja on siksi jäänyt Gadamerin esityksessä sivuun.

Lähimmäksi ymmärtämiseen itseensä liittyvää yhteisyyttä Gadamer näyttää osuvan sanoessaan, että ymmärtäminen johtaa aina takaisin uudelleen syntyvään yhteisymmärryksen (Gadamer 2005,95). Tästä huolimatta yhteisymmärrys saa ihmiset hylkimään uutta oikein ymmärtämistä, joten edelliseen pyritään jälkimmäisen kustannuksella.

Kun Gadamer katsoo oikeutetuksi ymmärtämisen universaalisuuden oletuksen (Gadamer 2005,95). Hän tarkoittaa tietenkin yhteisymmärryksen mahdollisuutta. Yhteiset tekijät oikeuttavat varmaankin yleisen odotuksen tietystä universaalisesta vakaudesta ymmärtämistävän suhteen, mutta jos ymmärtäminen on luovuuden ja kriittisyyden evoluution alainen, tuo vakaus on vain periaatteellinen.

2.2. Ajattelutuloksen uusiva toistaminen

Gadamer kuvaa, kuinka kirjoittaja pyrkii ilmaisemaan mitä hän tarkoittaa, ja miten lukija ottaa sen niin kuin se on tarkoitettu, eikä niin kuin se on kirjoitettu (Gadamer 2005,225). Sana nimittäin viittaa sanottavansa ylitse (Gadamer 2005,262.) ja sen ymmärtämiseen vaikuttavat tekstiin sisällyttömät seikat, esiymmärrys, merkitysodotus ja monet muut (Gadamer 2005,222). Myöskään Augustinuksen ja Tuomas Akvinolaisen mukaan sanamerkkien merkitys ei tyhjentänyt asioiden merkitystä (Gadamer 2005,67).

Kielen täydellinen oppiminen ei vielä takaa tekstien ymmärtämistä. Tarvitaan myös sen inhimillisen elämänpiirin tuntemusta, jonka kanssa kieli elää ikään kuin symbioosissa. Erityisaloilla tekstit edellyttävät kullakin kyseisen alan tuntemusta. Tiedon kentän kasvaessa ja sen alojen eriytyessä sanojen merkitykset ovat yleisessä käytössä epämääräistyneet ja käsitteiden alat laajentuneet. Tarvitaan yhä enemmän sanoja täsmällisen ilmaisun varmistamiseksi valikoimattomalle kohderyhmälle suunnatussa tekstissä. Kun Gadamer esittää, että lukija ottaa tekstin niin kuin se on tarkoitettu, eikä niin kuin se on kirjoitettu, hän lopultakin toteaa vain, että kirjoitusmerkit, niiden yhdistelmät ja yhdistelmien sovellukset edustavat kieliyhteisössä jo osin kielen ulkopuolella tutuksi tulleita asioita ja voivat niiden tuella yrittää kuvata myös lukijalle tuntematonta. Jos lukija lukee niin kuin on tarkoitettu, kirjoittaja ei ole tarkoittanut kirjoituksellaan mitään, minkä lukemiseen lukijalla ei ole valmiuksia.

Gadamer jättää tässä huomiotta sen seikan, että lukijat lukevat varsin yleisesti teksteistä myös asioita, joita kirjoittaja ei ole tarkoittanut, eikä kirjoittanut.

Gadamer viittaa Schleiermachiin, jonka mukaan tekstin merkityksen selvittäminen voi olla hengenheimolaisuuden pohjalta tapahtuvaa, alkuperäisen ajattelutuotoksen uusivaa toistamista (Gadamer 2005,49). Varmaankin juuri ajatuksen alkuperäisyys, tiedon uudelleensyntymisen kautta tulkinnessa, edustaa ymmärrystä. Tekstin kirjoittaja on onnistunut, jos lukija sen innoittamana keksii itse sen asian, jota kirjoittaja haluaa tuoda esille. Silloin ymmärtämistä on tapahtunut pelkän toiston sijasta ja logos on mennyt perille.

3. Kehä - rajattu tila

Hermeneuttisen työn luonnetta symboloi kehä. Todellisessa elämässä kehä edustaa myös kuollutta tai patologista tilaa. Jos oletetaan inhimillisen ymmärryksen olevan edistyksen tiellä, kehä on onnistuneenakin symbolina jotenkin ahdistava. Se liike, mitä mielen hermeneuttisessa työssä ajatellaan tekevän, tulisi kuvatuksi yksiulotteisellakin kuviolla. Tutkiva työ saattaa teettää mielellä kuitenkin siirtymiä myös tulkittavan ulkopuolelle, alueelle joka ei ole esiyymmärryksen eikä tulkinnan kohteen piiriin kuuluvaa, mutta josta etsitään esiyymmärrykseen verrattavaa yleis- tai erityisymmärrystä. Tutkimustyössä tapahtuu myös tutkittavan kohteen syrjäytymää, jolloin kulkusuuntaa voi kuvata spiraali. Siinä siirtymä aloitusympyrän kehältä voi tapahtua kohti keskipistettä eli totuutta tai siiten epätoden suuntaan, ulospäin. Nämä eivät tietenkään kumoa hermeneuttisen kehän varsinaista ideaa.

Jo antiikista peräisin oleva hermeneuttinen sääntö: ”Yksittäinen tulee ymmärtää kokonaisuudesta ja kokonaisuus yksittäisestä” (Gadamer 2005,29), voitaisiin tulkita niinkin, ettei ymmärtämiselle jää mitään mahdollisuutta. Ellei ymmärrä kumpaakaan, ei opi ymmärtämään kumpaakaan. Sääntöön onkin lisättävä esiyymmärrys, joka ymmärtää joko kokonaisuutta, tai osaa tästä itsestään käsin tai ei mistään. Hermeneuttisella kehällä selitettynä esiyymmärrykselläänkin on kuitenkin esiyymmärrys kautta koko ikuisen kiertoliikkeen. Siinä ei ’syntyjä etsivän’ tarvitse yrittää selittää tyhjästä syntyneen sen vähempää, kuin koko ympyrä. Antiikin säännön kehäpäätelmä näyttää siinä säilyneen uuden veroisena.

Gadamer kirjoittaa hermeneuttisesta kehästä kehäpäätelmänä (circulus vitiosus):

”Hermeneuttisen kehän käsitteessä tämä ilmaistaan niin, ettei ymmärtämisessä edes vaadita yhden asian johtamista toisesta” (Gadamer 2005,208). ”Kehämäinen, looginen virhepäätelmä ei tässä tarkoita, että tarkastelutapa olisi virheellinen, vaan se sopii kuvaamaan ymmärtämisen rakennetta” (Gadamer 2005,209). ”Hermeneuttisen kehän murtaminen näyttää minusta paitsi mahdottomalta, myös todella mielettömältä ajatukselta” (Gadamer 2005,213).

Kehäkuvauksen ymmärtämiseksi tulee kuvata sen ääritapaukset. Täydellisen ymmärtämisen kehää edustaa matemaattinen totuus, jossa kertolaskun tulo jaettuna kertojalla tuottaa saman luvun josta kertolasku aloitettiin, tai tieteellinen päätelmä, joka

aina voidaan palauttaa tekijöihin, joista se on johdettu. Täydellinen ymmärtäminen voisi siis kiertää kehää loputtomasti ilman, että esiyymmärrys lisääntyy tai muuttuu lainkaan. Täydellinen ymmärtämättömyys puolestaan voisi tehdä vain yhtä turhia kierroksia.

Ellei totuuden palauttaminen niihin toisasioihin, joista se on johdettu, onnistu, eräs ympyrä ei sulkeudu, ja totuus kumoutuu. Kyseessä ei kuitenkaan ole hermeneuttinen kehä, jos hermeneuttiselle ymmärtämiselle ei vaadita yhden asian johtamista toisesta. Loogisesta johtamisesta vapautumisesta huolimatta Gadamer uskoo, ”ettei sitä, mikä on, voi koskaan ymmärtää täysin” (Gadamer 2005,213). Viimemainittu väitelause on käytännöllisesti järkevä ja ymmärrettävä, jokapäiväisessä kielenkäytössäkin esiintyvä fraasi, mutta esittää tulevaisuutta koskevan uskomuksen, koskien sellaisen kohteen ymmärtämistä, mitä ei riittävästi ymmärrä.

4. Suhteiden järjestelmä ymmärryksen maailmana

Jos ”oleminen joka voidaan ymmärtää, on kieltä” (Gadamer 2005,213) ja se on tulkittava niin kuin se on tarkoitettu, eikä niin kuin se on kirjoitettu (2.2), herää tulkinnan mahdollisuutta koskeva kysymys. Kun kielellinen teksti tulkitaan sellaiseksi, mitä kieli ei voinut kertoa, vaan ainoastaan tarkoittaa, tulkinnan tulos ei voi olla kielellinen. Jos ei-kielellistä ei voi ymmärtää, mitä tulkinnalla tavoitellaan? Koska niitä kohteita itseään, joiden edustajiksi tarvitaan sanoja, ei voi liittää kielen sanastoon, niitä ei näyttäisi voivan ymmärtääkään. Jos kieli ymmärtämisen mielessä ei enää edustaisi muuta kuin itseään, ymmärtämisemme kohde olisi fiktiivinen. Kun kielen ymmärtäminen näyttää kuitenkin perustuvan tiettyyn yhteisymmärrykseen, ymmärryksenä sen edustamista kohteista, jotka ovat alkeellisimmillaan kontrasteja, niiden mutkikkaampia suhteita ja järjestelmiä, ymmärryksemme on ulotuttava kielen taakse. Jälkimmäistä vaihtoehtoa Gadamer näyttääkin toisaalla puolustavan, puhuessaan kielen ulkopuolisesta ymmärtämisen kohteesta (1.3).

Käytännöllisessä työssä, monissa ammateissa ihmiset ymmärtävät suoraan aineiden ominaisuuksiin, keskinäiseen sijaintiin, pituuden, leveyden, korkeuden ja ajan ulottuvuuksiin yms. liittyviä kontrasteja, jotka eivät ole kielellisiä perinteisessä mielessä. Voimme sopia, että kielen käsitteeseen sisällytetään nuo suhteet, mutta entä sitten? Mitä lisäarvoa tuo sanan ”kieli” kaikenkattavaa merkitystä koskeva sopimus tuo

kommunikointiin tai ajatteluun? Saamme kaksi sisäkkäistä kieltä, joista toinen käsittää kaiken ja toinen, puhekieli edustaa niitä asioita, jotka eivät ole 'oikeasti kielellisiä.' Koska ymmärryksemme pohjimmiltaan lienee suhteiden puhuttelemaksi tulemista, näyttää, että tuo kaiken kattava kieli, jonka ulkopuolelle ymmärryksemme ei yllä, on suhteiden maailma. Suhteina rekisteröimme kaiken, myös puhekielen äänteiden erot ja järjestykset. Ei näytä olevan välttämätöntä puhua suhteista kielenä, koska niillä jo on nimi: suhteet. Näin kielen voi jättää edelleen merkkijärjestelmäksi, joka sekä sisältyy suhteiden maailmaan, että toimii välineenä tuon maailman mallintamisessa ihmismielissä ja niiden välisessä tiedon logistiikassa yhteisössä.

5. Loppupäätelmä

Edellä on oletettu että Gadamer, puhuessaan yhteisymmärryksestä tarkoittaa ihmisten keskinäistä tietyn kohteen samalla tavalla ymmärtämistä. Riippumatta siitä vallitseeko yhteisymmärrystä tai ei, ymmärtäjän tapa ymmärtää kohde on joko oikein-, tai väärinymmärtämistä.

Laajennettuaan kielen alan käsittämään kaiken mitä voidaan ymmärtää, Gadamer pitää edelleen kiinni kieliyhteisölle olennaisen yhteisymmärryksen ensisijaisuudesta. Tästä näyttää seuraavan koko ymmärrettävän maailman siirtyminen oikeinymmärtämiseen pyrkimisen alueelta yhteisymmärrystavoitteen alle. Oikein ymmärtäminen on kuitenkin tieteelle yhtä olennainen tavoite kuin yhteisymmärrys kielelle.

Kielen kaikenkattavuus näyttää tuovan muitakin ongelmia hermeneutiikan suhteessa uuteen sovellusalaansa.

Tietty samanrakenteisuus ymmärtäjien ja ymmärrettävän kaikkienkeskisenä ominaisuutena tuottaa sellaista oikein ymmärtämistä, jonka suhteen yhteisymmärrystä esiintyy luonnostaan. Näin ollen sanaan "ymmärtää" sisältyy implisiittisesti yhteisyyttä luonnollinen määrä ja etuliitettä "yhteis" tarvitaan ainoastaan erityistapauksessa. Muulloin se vain korruptoi sanaa "ymmärrys" siten, että yhteisymmärryksen tavoite syrjäyttää oikein ymmärtämisen tavoitteen. Sana yhteisymmärrys onkin tarkoitettu käytettäväksi vain kuvaamaan erimielisyyden vastakohtaa, ja sana oikeinymmärrys kuvaamaan väärinymmärtämisen vastakohtaa.

Hermeneuttinen kehä ei selitä ymmärtämistä itseään, koska etuliite ”esi” ei sisällä tarvittavaa selitysvoimaa. Kehä ei ole ainoa eikä kattava kuva tutkimustyöstä yleensä. Gadamerin ajatukset vaikuttavat moniin käsitteisiin, joiden alojen toisistaan riippuvuuden tuoma suhteellisuus tulisi poistaa käsitteiden täsmällisemmällä määrittelyllä kuin mitä tässä tulkittu aineisto näyttää tarjoavan.

Lieneekö tuon aineiston vai tulkinnan heikkous, että tässä uskaltaudutaan esittämän ymmärryksen maailmaksi kielen sijasta suhteiden järjestelmää. Kontrasti lienee yksikertaisin niistä suhteista, joita ymmärryksemme käsittää. Ymmärrämme luultavasti vain suhteita. Ehkä ne ovat se järjestelmä, mikä on Gadamerin perimmäisenä tavoitteena hänen kielen käsitettä laajentaessaan. Koska suhteet omaavat jo nimen: ”suhteet”, kieli voidaan jättää sen ilmiön nimeksi joka, itsekin suhteiden maailman osana, toimii merkkijärjestelmänä, eräänä yhteisöllisperäisenä välineenä tuon maailman ilmiöiden rekonstruomiseksi ihmismielissä.

Tieteestä puhumisen luonne

Johdanto

Nimellä ”Hermeneutiikka, ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa” suomeksi 2005 julkaistussa Hans Georg Gadamerin artikkelien kokoelmassa tulee muun ohella esille mielenkiintoisia huomioita tieteestä ja sen yhteiskuntaan sijoittumisen eräistä ongelmista. Seuraavassa käsitellään tätä aihetta.

Tarkastelun kohteena on sekä opetuspuheen suhde tieteeseen, että tieteen puhe. Näiden välillä osoitetaan samanrakenteisuus. Samanrakenteisuus voi olla niiltä osin merkityksetöntä, kuin vertailtavina ovatkin pohjimmiltaan samat asiat, mutta kasvatustieteiden kannalta ehkä kuitenkin esiin tulemisen ansaitsevaa. Samanrakenteisuuden osoittaminen painottuu otsikointiin, koska teksti on sidoksissa Gadamerin esitykseen sekä siitä juontuviin olennaisempiin huomioihin ja johtopäätöksiin.

Ensimmäisessä luvussa tarkastellaan olettamusta opetuspuheen tiedettä synnyttävästä luonteesta, ja siitä seikasta esiin nousevia kysymyksiä nykyajan perusopetuksen piirissä. Aluksi todetaan vapaamuotoisessa opetuspuheessa nousevan esiin spontaaneja tieteen alueenkin kysymyksiä. Nykyajan opettajan tehtäväksi oletetaan tieteen jo olemassa olevien saavutusten ja tieteen luonteen esittely. Opettajalla nähdään kuitenkin taipumus luovuuteen tieteen tulkkina ja motivaatio sen valjastajana. Tieteisuskoa tarkastellaan yhtenä vääristävänä tekijänä.

Toisessa luvussa etsitään aluksi tiedon ehtoja ja syntyä. Todetaan tiedon kysymysluonne tietämyksen esiintuoman tietämättömyyden motivoimana. Tarkastellaan tieteen puhuttelevuusluonnetta ja sen oikeutta puhua itse puolestaan väitelauseilla, joista se koostuu. Tieteellisen pätevyyden omalle alalleen rajoittuneisuuden merkitystä lieventävänä todetaan tieteellisen ajattelun välinearvojen päteminen laajemminkin. Näkökohtia tieteen arvostaman varmuuden suhteesta totta olemiseen ja varmuuden

ulkopuolelle suuntautuvan mitätöinnin suhteesta kokemuksen alkuperäisyyden luonteeseen tarkastellaan lopuksi. Yhteenvedoon kootaan lyhyesti olennaisin esitetystä.

1. Opetuspuheen suhde tieteeseen

Tiede on Gadamerin mukaan syntynyt eräästä puheen muodosta: ”Opettaminen oli se puheenmuoto ... jota kreikkalaiset filosofit ajattelivat ensimmäisenä ja joka synnytti tieteen ja sen moninaiset mahdollisuudet” (Gadamer 2005,15). Opetuspuheen tällainen suhde tieteeseen avaa kysymyksen: mikä on pitkälle erikoistuneen tieteen aikakaudella kasvatusalan opettajan kompetenssi tieteen tekemisen, soveltamisen ja ymmärtämisen alueilla.

1.1. Puhe kysymyksien parissa

Jos tiede syntyi opettavasta puheesta, opetuspuhetta esiintyi ennen tiedettä. Ollakseen opettavaa, puheen on kaikesti välitettävä tietoa. Ennen tieteellistä tietoa oli jo kokemustietoa, käyttäytymisnormeja ja näihin viittaavia opettavaisia tarinoita. Oli myös totuuksia, ainakin jos totuus ilmenee selviytymisenä tilanteesta, kuten amerikkalainen pragmatismi esittää (Gadamer 2005,23). Tiedon muuttaminen sanalliseen muotoon ei vielä tehnyt siitä tiedettä. Voidaan ajatella tieteen syntyneen opetuspuheesta, kun puhujat alkoivat johtaa kokemus- ja perimätiedosta kysymyksiä, etsiä niihin vastauksia, sekä kyseenalaistaa. Tätä Gadamer saattaa tarkoittaa. Tieteen alkua voitaisiin etsiä muiltakin suunnilta, kuten käytäntöjen alueelta; elinkeinojen, sodankäynnin ym. menetelmien ja tekniikoiden kehityksen piiristä. Opetuspuhetta ei voi kuitenkaan sulkea kokonaan pois niistäkään yhteyksistä. Joka tapauksessa tieteen kehitystä tapahtuu siellä, missä tietoa sanallisessa muodossa käsitellään. Kielellistä on myös tieteellisesti hankitun tiedon teoreettinen opetus. Nykyisin tieteellisellä tiedolla on vahva asema kouluopetuksessa.

1.2. Tieteen tuloksien välittäjä

”Ihmisen kaikki käytännön ratkaisut riippuvat hänen yleisestä tietämyksestään,” kirjoittaa Gadamer (2005,188). Koulun onkin valikoitava opetettava tieto siten, että se vaikuttaa toivotulla tavalla koulutettavien tulevaan käyttäytymiseen kansalaisina ja

ihmisinä. Tässä ohitetaan kuitenkin tuon seikan tarkasteleminen ja oletetaan, että tieteellinen tieto sisältyy opetusohjelmaan ikäluokkien omaksumiskyvyn, oppilaiden tarpeiden ja yleisen mielenkiinnon määräämässä järjestyksessä ja laajuudessa.

Vaikka koulun opetusohjelma määrää mitä tietoa on opetettava, se ei kuitenkaan voi kokonaan suistaa opetuspuhetta siitä tieteentekijäasemasta, joka sillä Gadamerin esittämän perusteella voidaan ajatella olevan. Opetuspuhe joka on synnyttänyt tieteen, johtamalla uusia väitelauseita jo tiedetystä, voi toimia edelleen samoin. Silloin siihen soveltuu Platonin näkemys, että ”opittavien tieteiden malli täytyy ylittää” (Gadamer 2005,137). Ongelman näyttää kuitenkin muodostavan se, että opettajan tieteellinen kompetenssi kelpoisuutena ja toimivaltana ei varsinaisen kasvatuksen alueella yleensä riitä tieteen tekemiseen. Tiede on eriytynyt omaksi alakseen, eikä enää etene alemman kouluopetuksen opetuspuheissa. Opetuspuheen pitäjä kokee myös saavansa yllin kyllin aineistoa tieteen alueelta puheensa tiedolliseksi sisällöksi. Opettajan tehtäväksi jää oppilaan johtaminen tieteen jo tuottamien tietojen omaksumiseen. Mutta ”aidolla puhumisella on jotain sanottavaa” (Gadamer 2005,125). Opettajan omat näkemykset ja motivaatiot pyrkivät edelleen vaikuttamaan opetuspuheen sisällönvalintaan ja painotuksiin. Tieteellisten, uusien väitelauseiden sijasta opetuspuhe voi yrittää johtaa luovalla tavalla tieteen teorioista sovelluksia ja suosituksia kasvatettavien kasvun ohjaamiseksi.

1.3. Opettaja vaikuttajana

”Moraalisessa mielessä on täysi velvollisuus tietää niin paljon kuin sitä voidaan edellyttää, mikä tätä nykyä tarkoittaa myös tieteen seuraamista,” kirjoittaa Gadamer (Gadamer 2005,188). Velvollisuus ulottuu kieltämättä edellytettävään, mutta moraalinen kytkös tieteen seuraamiseen kaipaa kriittisen tarkennuksen. Tunnettu Humen leikkuri katkaisee suoran johtopäätöksen tien siitä miten on siihen miten tulisi olla.

Opetuspuhe saattaa sisältää soveltavaa tulkintaa tieteestä samoin motivaatioin, jotka saivat kreikkalaisen mytologian Hermeksen välittämään ihmisille jumalten tahdon ilmauksia. Opettaja voi tässä hyödyntää hermeneutiikan menetelmiä. Gadamerin mukaan hermeneutiikassa ”on kysymys julistamisen, tulkkauksen, selittämisen ja tulkinnan taidosta” (Gadamer 2005,40). ”Taito välittää jumalten tahtoa on rinnastettavissa taitoon ounastella sitä tai tulevaisuutta merkeistä” (Gadamer 2005,41). Suhtautuminen tieteeseen jumalansanana ei aiheuta sellaista pyhää pelkoa, joka

riittävästi hillitsisi merkeistä ennustelun taipumusta, pelottelun halua, tieteen tulkintaa vallitsevin uskomuksellisin motiivein. Karrikoituna esimerkkinä olkoot opetuspuheet siitä, kuinka jääkaudesta onnellisesti vapauduttuamme olemme havainneet jäätiköiden sulamista, ja se on syntiemme seurausta sekä maailmanlopun ennusmerkki. Tiede ei kykene muuttamaan opetuspuheen julistusluonnetta. Jos tieteen auktoriteetti nousee ylitse muiden, se voidaan valjastaa vaikka kirkkoreen eteen suunnan muuttumatta.

1.4. Tieteen ”tunnustuksellinen” opetus

Kolmas ongelma opetuspuheen ja tieteen suhteessa kasvatuksen alueella saattaa olla ns. tieteisusko. Sokea luottamus tieteen kulloisiinkin teorioihin perustuu tietämättömyyteen tieteen perusteista, tieteen kehityksestä ja tieteellisen ajattelun luonteesta. Tuollainen rajoittuneisuus opetuspuheissa synnyttää vastaavan vakaumuksen myös kasvatettavissa.

Parempi suhde tieteeseen opetuspuheella nykyaikana voisi olla sellainen, joka perehdyttää ja innostaa oppilaat ajattelemaan tieteelliselle ajattelulle tyypillisillä tavoilla. Ehkäpä se sellaista periaatteessa onkin. Kasvatuksella on kuitenkin myös oikeutettuja päinvastaisia, yhteisiä uskomuksia ja tottumuksia luovia tavoitteita.

Vaikka Gadamer piti opetuspuhetta tieteen alkusysäyksenä, hän muistuttaa Platonin kytkeneen korkeimman tietämisen dialektiikkaan (Gadamer 2005,137). Tämänkin seikan on kaiketi sisällyttävä kasvatuksen menetelmiin ja tavoitteisiin.

2. Miten tiede opettaa

Edellä opetuspuheessa nähty, sen vääristyminä kuvattu ilmiökimppu voidaan yrittää nähdä isomorfisena itse tieteen olemukseen sisältyvien sellaisten ominaisuuksien kirjon kanssa joista ja joissa tietoa omaksutaan tarkastelun, päättelyn ja tutkimuksen keinoin. Seuraavassa varsinainen painopiste on kuitenkin toisaalla, Gadamerin esityksen osoittamilla alueilla

2.1. Tiedon synty

Jos tieteellinenkin tieto platonilaisittain käsitetään tietävän omaamaksi hyvin perustelluksi tosiuskomukseksi, sen opettamiseksi näyttää riittävän sen hyvä perusteleminen. Perinteisesti todetkin uskomukset (jos sellaisia on esitetty) on siirretty

kuulijoille auktoriteetin oikeaksi vakuuttaman uskon ominaisuudessa. Perustelemalla opetettaessa ei uskon julistusta tarvita, vaan evidenssi ja usko jäävät perustelun varaan. Jotta uskomus olisi tosuskomus, ei riitä että se on perusteltu, vaan sen on oltava hyvin perusteltu. Perustelun hyvyyden arviointi näyttää olevan tämän ketjun heikko lenkki, varsinkin kun perustelujen arviointia ei yleensä harjoiteta enää uskon ilmaannuttua. Totena olemista ei tämän vuoksi käsitteenä kuitenkaan hylätä, koska sille ainakin olettamana ja tavoitteena on käyttöä.

Gadamerin mukaan väitelauseen totena olemisen arvioimiseksi on tunnettava sen motivaatio. ”Väitelauseen motivaation perimmäinen looginen muoto on kysymys” (Gadamer 2005,22). Motiivi kuuluu niihin lauseen totuuden mittaamiseen tarvittaviin edellytyksiin, joita lauseessa itsessään ei sanota. On siis löydettävä kysymys, johon lause vastaa, jotta voidaan arvioida vastauksen totuusarvoa. ”Ymmärtävän on ymmärrettävä kysymys, johon väitelause vastaa” (Gadamer 2005,66). ”Jokaisella väitelauseella on merkityshorisontti, sillä se on peräisin tietystä kysymystilanteesta” (Gadamer 2005,23). Kysymykset näyttävät olevan kaiken informaation taustalla. ”Jo informaatio, jolle ammattitaito rakentuu, ... rajoittuu siihen, mitä on kysytty ja mihin pitäisi vastata” (Gadamer 2005,200). Gadamer johtuu mielenkiintoiseen kysymykseen: ”Mitä vastauksia mihin kysymyksiin tosiasioissa oikein piilee?” (Gadamer 2005,119).

Logiikan rakentamista väitelauseiden varaan Gadamer pitää eräänä länsimaisen kulttuurin kohtalokkaimmista ratkaisuista (Gadamer 2005,101). Logiikassa huomioidaan vain se, mitä väitelause suoraan ilmaisee. Gadamer epäilee onko tällaisia puhtaita väitelauseita olemassakaan (Gadamer 2005,102). ”Ratkaiseva tekijä, joka seuloa tieteessä esille todellisen tutkijan, on kyky nähdä kysymyksiä” (Gadamer 2005,23). Kysymyksen löytäminenkin ei näytä kuitenkaan ratkaisevan totena olemisen todistamisen ongelmaa lopullisesti, sillä Gadamerin mukaan jokainen kysymys on itsekin vastaus. ”Me olemme tämän dialektiikan pauloissa” (Gadamer 2005,23).

Todetessaan: ”Kysymyksiä herää vain sille, joka on itse tieteen sisällä” (Gadamer 2005,150), Gadamer tulee herättäneeksi kysymyksen paljon kyselevien lasten asemasta tieteessä. Tyhmät kysymykset toteamus näyttää rajaavan pois tieteen dynamiikasta. Toisaalla Gadamer huomioi arvaamattomat kokemukset hedelmällisiä oivalluksia tuottavina nekin vain tieteellisen kokemuksen sisällä tapahtuvina (Gadamer 2005,121).

Gadamerin määritelmän varsinainen tarkoitus lienee viitata siihen, että kysymyksen esittäjän on ollut tultava tietoiseksi siitä tietämättömydestään, jota kysymyksellään osoittaa, Tuo tietoisuus tietämättömydestään on kysyvälle ilmaantunut sen tietämyksen

perusteella, joka hänelle on jo kysymyksen esiintymisalalla karttunut. Tuottaakseen perusteltuja, ymmärtäväisiä kysymyksiä, on siis omattava perustellusti ymmärtävää tietämistä. Vastaamaan pakottavien kysymyksiin esiin putkahtaminen tietoa käsiteltäessä on sama ilmiö ja tekijä jonka edellä pääteltiin opetuspuheessa synnyttäneen tiedettä.

2.2. Tiede puhuttelee

Gadamer kirjoittaa: ”Väitelause ei ole vain vastaus, joka viittaa kysymykseen, vaan lisäksi kysymyksellä ja vastauksella on omassa väiteluonteessaan hermeneuttinen funktio: ne puhuttelevat” (Gadamer 2005,24). Tämä näyttää olevan ehto ensinnäkin ymmärtämiselle. ”Ymmärtäminen alkaa kun jokin puhuttelee meitä” (Gadamer 2005,38). Toiseksi puhuttelevuus on merkki totuuden esiintymisen mahdollisuudesta. ”Väitelauseessa voi olla totuutta vain, jos se puhuttelee (Gadamer 2005,24).

Väitelauseet tieteessä ovat syntyneet tuollaisen puhuttelevuuden piirissä. Tieteen edistämiseksi on ponnisteltu erityisesti sen puhuttelevimmilla alueilla. Tässä mielessä tiede on puhetta. Tuo seikka – ei syynä tai vaikuttajana vaan edellytyksenä – on taustalla pyrkimyksessä johtaa ihmisiä tieteen sisälle. Sisälle johtaminen ei ole tieteen totuuksien vakuuttelua epäuskoisille. Tieteen väitelauseet huolehtivat itse sen julistustyöstä. Sen oma perustelu tuottaa sen vakuuttavuuden. Tiede ei ole se mitä julistetaan vaan se mikä puhuttelee.

Tieteen tuottaman tiedon soveltaminen käytäntöön voi johtaa joskus sellaiseenkin tilanteeseen, jonka Gadamerin tuo esiin viittaamalla Kantin lausumaan: ”Se lienee oikein teoriassa, muttei päde käytännössä” (Gadamer 2005,153). Tuon lauseen tehnee oikeutetuksi vain sana: ”lienee”.

2.3. Tieteen vaikuttaminen

”Tieteeseen turvaututaan väistämättä sellaisissakin asioissa, joissa sillä ei ole pätevyyttä,” kirjoittaa Gadamer. ”Mitä enemmän soveltamisaluetta järkiperaistetaan, sitä enemmän arvostelukyvyyn varsinainen käyttö ja käytännöllinen kokemus katoavat.” (Gadamer 2005,190). Nämä seikat sivuavat ongelmaa, joka näyttää syvenevän ja laajenevan tieteen erikoisaloihin jakautumisen myötä. ”Hetimitä kun erikoistunut tutkija vilkaisee oman alansa rajojen yli, hänellä on samanlaisia suuntautumisvaikeuksia kuin

maallikolla konsanaan” (Gadamer 2005,180). Erikoistunut tieteenharjoittaja, maallikkona muiden tieteenalojen suhteen, on myös tieteen tuloksien käytännön elämään soveltajana vain oman alansa haltija. Tässä mielessä tiede kokonaisuutena etäännyttyä käytännön elämästä. Tieteen poliittinen kontrolli ja tieteen sisäisenkin kontrolli alkavat vaikeutua. Toisen suuntainen vaikutus - tieteestä arkielämään - vääristyy niin ikään.

Gadamer toteaa: ”Tiede on nykyään joutunut ristiriitaan arvotietoisuutemme kanssa” (Gadamer 2005,181). Näyttää kuuluvan tieteen olemukseen, että se ei tuota, edusta eikä noudata itsensä ulkopuolisia arvoja. Poliitikot voivat säädellä tieteen harjoittamisen ulkoisia ehtoja ja etiikka yksittäistä tiedemiestä, mutta moraaliarvojen varsinainen toiminta-alue on vasta tieteen tuloksien soveltamisen säätelyssä. ”Pysy politiikan tehtävänä valvoa tieteen mahdollistaman osaamisemme soveltamista” (Gadamer 2005,197-198). Ne arvot jotka tieteeseen itseensä sisältyvät ovat tieteen omia välinearvoja. Tieteen saavutuksien käytännön elämään soveltamisessa käytettäviä arvoja ei siis voi ottaa tieteen laatimista käyttöohjeista. Arvoja ei ylipäätään ole järkevää kysyä eikä ottaa vastaan taholta, joka ei niitä tue, eli Gadamerin lause kieltomuotoon muuntaen: tieteeseen ei pidä turvautua sellaisissa asioissa, joissa sillä ei ole pätevyyttä.

Gadamer tuo esiin kysymyksen: ”Mitä käytännöllis-poliittisia päätelmiä johtavat tutkijat tekevät tieteellisistä oivalluksistaan?” ja toteaa, että käytännöllisinä ja poliittisinä katsantokantoina tutkijan näkökulmat eivät voi vaatia samaa pätevyyttä, mikä informaatiolla sellaisenaan on (Gadamer 2005,198). Tiede näyttää voivan tuoda arkielämään vain välinearvoja. Tiedemies voi tuoda siihen tieteellisen ajattelutapansa työkaluja. Luovuus ja kriittisyys esim. ovat välineitä, jotka kohtuullisesti käytettyinä soveltunevat kaikkialle.

2.4. Tieteen varmuus

Kokemustietoa tietotaitona voidaan ajatella esiintyneen ennen tieteen syntyä, kuten edellä, ensimmäisen luvun alkuosassa oletettiin. Gadamer kuvaa kuinka ”käytännön kokemustieto rakentuu asteittain kokemuksessa kohdattujen ilmiöiden tyypittelyn varaan” (Gadamer 2005,189). Tieteellinen tieto ei tee sitä tarpeettomaksi. Kuitenkin tieteessä työstetyn kokemuksen ”väitetään metodisen menettelytavan perusteella olevan ainoaa varmaa kokemusta ja ainoaa tietoa, jolla kaikki kokemus vasta voidaan oikeuttaa” (Gadamer 2005,174). Jos kokemukselle on haettava oikeutus tieteestä,

ilmenee vaara että teorioihin sopimattomia yksittäisiä kokemuksia aletaan mitätöidä. Kuitenkin Gadamerin mukaan, kun ajatus metodista ja toistettavuudesta tuli tieteessä hallitsevaksi, ”tiedon arvottamisen mittapuuna ei enää ole sen totuus vaan sen varmuus” (Gadamer 2005,17). Tästä voidaan päätellä, että se mitä ei voi toistaa, voi olla tottakin, mutta koska sen totta olemista ei voi varmistaa, se ei kuulu tieteen piiriin. Näin ollen tieteen rajallisuus voidaan ilmaista toteamalla, että tieteessä sen ja ei-tieteen välinen raja tulee vastaan ennemmin, kuin totta olemisen ja ei totta olemisen välinen raja.

Tuota sääntöä heikentävistä poikkeuksista voidaan johtaa tieteen oikeutus. Se kohtaa asioita, joissa näyttää saavuttaneen toden ja epätoden rajan. Mutta vastaavasti kyseiseen sääntöön kohdistuu poikkeuksia, joissa tiede loukkaa toden ja epätoden rajaa eksymällä epätoden alueelle. Näitä seikkoja voidaan nähtävästi kuitenkin selvittää ja todentaa vain samoilla kriteerillä, joita tiedekin käyttää. Niistä luotettavin lienee kokemus. Gadamer toteaa: ”Kokemus itse nousee 1600-luvulla ratkaisuperusteeksi, jolla matemaattisesti luonnostellut lainmukaisuudet voi vahvistaa tai kumota” (Gadamer 2005,177). Näin kokemustieto, jonka perustalle tieteen katsotaan tai toivotaan olevan rakennettu, ymmärretään jälleen tuon rakennelman jokaisen osan kantajana suoraan tai alempien rakenteiden kautta. Fysiikan lakien tapaan logiikka näyttää määrittävän rakennelmille painopisteitä, lujuuskertoimia, voimaviivoja. Mutta päinvastoin, kuin on fysiikan alueella, loogiset rakennelmat voivat muodostaa myös pilvilinnan, jonka jokainen tiili on kyllä sidottu lujalla laastilla moitteettomasti toinen toisiinsa, mutta jonka sijaintia todellisuuden maaperällä kuvaa Gadamerin toisessa yhteydessä käyttämä kreikan sana: atopon, eli sille ei löydy sijaa maanpäältä. Kaikessa täydellisyydessään se ei lopultakaan ole missään.

Kun tieteestä tuli tutkimusta, se muuttui jatkuvaksi itsensä ylittämiseksi, eikä se enää ole doktriinia jossa opetetaan totuuksia. (Gadamer 2005,159.) Tieteen piirissä syntyy kuitenkin erityisosaamista, ja kunkin alan asiantuntijoita. Se näyttää mahdollistavan doktriinin henkilöityneen muunnoksen. Gadamerin mukaan asiantuntijan asemaan ei voi puuttua kukaan (Gadamer 2005,190). Jos ainoastaan saman alan asiantuntija voi arvostella toista asiantuntijaa, tilanne näyttääkin hahmottuvan rakenteellisesti pääpiirtein samaksi, kuin opinkappaleiden perustelu samoilla opinkappaleilla. Gadamer kirjoittaa: ”Kansalaisella on oikeus siihen ettei häntä aseteta asiantuntijan auktoriteetin nojalla holhoukseen” (Gadamer 2005,191). Tiedetään, että tällaista oikeutta ei tarkkaan ottaen ole, joten Gadamerin julistus tarkoittanee että hän pitäisi tuollaista oikeutta toivottavana. Asiantuntijan käsitys jostain asiasta tulisi nähtävästi voida kiistää sen

kumoavan tosiasian perusteella. Näinhän ajatellaan käytännön olevankin, mutta tieteen soveltamisen alueella kansalaisella ei välttämättä ole mahdollisuutta käyttää juuri muita tosiasioita, kuin kokemuksensa. Gadamerin oikeusjulistuksen toteuttamiseksi kokemukkin olisi siis julistettava vapaaksi niistä ehdoista, jotka tekevät sen tunnustamisesta henkilö-, ammattikunta- tai luokkasidonnaisen.

Kuten tilasto, myös empiirinen lainalaisuus koskee vain sitä yksittäistapauksien joukkoa, josta se on johdettu. Niinpä sen enempää tilastosta, kuin jostain tieteen induktiivisesta päätelmästäkään ei näytä voivan johtua mitään yksittäiseen tapaukseen. Niistä voidaan johtaa vaikutus vain käsitykseemme yksittäisestä tapauksesta, ja tuon vaikutuksen seurauksena käsityksemme kustakin tietystä yksittäisestä tapauksesta on teoriaan sisältyvän järjen 'vääristämä.' Tämän vääristymän aiheuttaja lukeutuu niiden seikkojen joukkoon, jotka vaikuttavat kokemukseen, sisältymättä siihen, samoin kuin Gadamer katsoo väitelauseen ymmärtämiseen ratkaisevasti vaikuttavan seikkojen, jotka eivät esiinny lauseessa itsessään. Tuollaiset seikat eivät voi kuitenkaan kumota ennustettua kokemusta, vaan sillä olkoon oikeus tulla liitetyksi vaikutusvaltaiseksi jäseneksi siihen joukkoon, josta empiirinen lainalaisuus on johdettava. Näin poikkeus lisää sekä tieteen varmuutta, että sen todenmukaisuutta.

3. Yhteenveto

Jos opetuspuhe synnytti tieteen, mikä seikka ainakin näyttää olevan mahdollista kuvata, tähän opetuspuheen ominaisuuteen on syytä kiinnittää huomiota kasvatuksen piirissä. Koska tiede on eriytynyt omaksi alakseen, jopa erikoisaloiksi, opetuspuheen suhde siihen on koulutuksessa muuttunut. Kasvattajan puhe voi esitellä tiedettä, sen ehtoja, luonnetta ja saavutuksia. Opetuspuheen taipumus luovuuteen pyrkii kuitenkin synnyttämään tieteen sovelluksia, myös sellaisia, joita siitä ei voi tieteellisesti johtaa. Opetuspuheen kolmas luontainen ominaisuus, opillisuus saattaa johtaa tieteen teorioiden esittämiseen faktoina.

Samat ominaisuudet, jotka luonnehtivat opetuspuhetta näyttävät sisältyvän jotenkin myös tieteeseen itseensä.

Luotettavin tieto syntyy perusteluistaan, ja tosiuskomus on tiedon ihanne. Gadamerin mukaan väitelauseen merkitys selviää taustalla olevan kysymyksen ymmärtämisen

kautta. Kysyminen näyttää edellyttävän että jotain ei tiedetä ja tietämättömyyden tiedostaminen edellyttävän että jotain tiedetään. Nuo kaksi lisääntyvät synnyttämällä uusia kysymyksiä.

Gadamer toteaa väitelauseen puhuttelevan, jos siinä on totuutta. Samalla ehdolla tiede puhuttelee. Näin ollen tieteen teorian julistaminen totuudeksi kääntää kuulijan huomion pois kuuntelemasta puhutteleeko se vai ei. Totuuden puolesta puhuminen näyttää siis olevan tarpeetonta ja häiritsevää.

Tiede on erikoistunut omaksi alakseen, eikä siltä voi odottaa vastauksia sen ulkopuolella esiintyviin kysymyksiin. Sen tunnustamat arvot ovat sen omia välinearvoja. Monet tieteelliseen ajattelutapaan sisältyvät välineet ovat kuitenkin hyödyllisiä varsinaisen tieteen ulkopuolellakin käytettäessä.

Gadamer esittää, miten tieteessä tiedon varmuus on sen totta olemista ensiarvoisempaa. Niinpä tieteestä käsin sen ja ei-tieteen välinen raja tulee usein vastaan ennemmin, kuin totta olemisen ja ei totta olemisen välinen raja. Gadamerin julistus kansalaisen oikeudesta olla vapaa asiantuntijan vallan holhouksesta näyttää edellyttävän yksilön kokemuksen julistamista vapaaksi kokemusten tulkitsijoiksi ja tuomareiksi ilmoittautuneiden tahojen julistamasta mitätöinnistä. Onhan yksilön kokemus tosiasiallisesti hänen itse omaamiensa ennakkoluulojen ja taustaoletusten aidosti vääristämä. Kaikki kokemus on ennakkokäsitysten alaista ja siinä suhteessa periaatteessa samanarvoista koottaessa aineistoa, josta empiirinen lainalaisuus johdetaan.

Tiedettä esittelevän puheen ja tieteen edustamisen ylipäänsä tulee antaa tieteen itse puhua puolestaan – sanoa sanottavansa niillä väitelauseilla jotka siihen itseensä sisältyvät. Niihin uskomisen on eksplisiittisesti siirrettävä kuulijan itsensä harkinnan varaan.

Tietoa - elävänä tai kuolleena

Johdanto

Kirjoitustaito on väline jota Jacques Derrida tarkastelee kriittisesti. Kriittinen näkökulma avautuu ehkä havainnollisimmin kirjoitustaidon yhdistämisessä farmakon-käsitteeseen. Näin Derrida tekee kirjoituksessaan Platonin apteekki. Kirjoitus sisältyy samannimiseen Derridan vuonna 2003 suomennettujen kirjoitusten kokoelmaan, johon tämä essee pääasiallisesti perustuu.

Kirjoitustaito liittyy olennaisesti nykyiseen kasvatukseen ja koulutustoimintaan. Seuraavassa yritetään lähestyä Derridan esiin nostaman farmakon-käsitteen valossa kirjatiedon kohdalla korostuvaa ei-ymmärretyn näennäistiedon omaksumisen ongelmaa, joka kasvatusalalla lienee viimeistään Platonista - oikeastaan jo Thalesin koulustakin - lähtien aina jollain tavalla tiedostettu. Derrida tosin johtaa saman ongelmallisuuden myös kirjoitustaitoa edeltävään puhetaitoon ja edelleen - Freudiinkin viitaten – varsinaisen puheen muodostumista syvemmälle. Ne syvyydet rajataan tämän esityksen ulkopuolelle, minkä vuoksi Derridan ajattelu jää tässä osittaisesti ja pinnallisesti kuvatuksi.

Seuraavassa hahmotellaan ensiksi sisäisen ja ulkoisen tiedon suhdetta. Toisessa luvussa esitetään Derridan Platon-tulkintaa kirjoituksesta farmakonina, joka on toisaalta lääke mutta toisaalta mm. myrkky. Kolmanneksi tarkastellaan kirjoituksen edustaman ulkoisen tietoaineksen sisäistämisen rajallisuutta. Neljäs luku kuvaa toistoa kuolemana, tarkastelee sivistämisen kuolettavaa ominaisuutta alistamisena ja tunnustaa kuoleman välttämättömän osallisuuden jo mielessä. Viidennessä luvussa päädytään näkemään, että kasvatuksessa kirjoitetun materiaalin opettamista tärkeämpää on ymmärryksen avaaminen tiedon sisäistämiseen ja sen ei-sofistiseen hyödyntämiseen. Esityksen päättää lyhyt loppupäätelmä.

1. Yksilön sisäinen ja ulkoinen

Ennen kuin kirjoitustaidon ja kirjoitetun materiaalin merkitystä kasvatukselle lähestytään Derridan tulkintoja soveltaen, on syytä todeta kasvatukseen liittyvä sisäisen ja ulkoisen vastakohtan kahtalainen ala. Rajaten ulos pohdinnan siitä, kumpi oli ensin, sisäinen vai ulkoinen, voidaan kasvu sellaisena, kuin se kasvatusalan käsitteistössä ymmärretään, määritellä yksilön sisäisen ja hänen ulkopuoleltaan tulevan aineksen vuorovaikutuksen tulokseksi. Määritelmä ei ole tyhjentävä, mutta tässä esityksessä oleellinen ja riittävä.

Oleellinen yksilön ulkopuolinen todellisuus on yhteisö. Sopeutuminen yhteisöelämään yleensä ja tiettyihin yhteisöihin erityisesti, sekä yhteiskunnan ja toimeentuloympäristön vaatimukset yksilökehitykselle, ovat niitä ulkoisia tekijöitä, jotka hyvin tunnetaan. Tietoaines ulkoisena tekijänä liittyy edellisiin, mutta ei rajoitu niihin. Se on omarajainen mutta ekspansiivinen, laajenemaan pyrkivä. Yksilö kohtaa ulkoista tietoa, omaksuen siitä tietyn osan. Se osa kohdattavasta tiedosta, joka on jollakin tavalla merkityksellistä aikaisemmin omaksuttuun tietoon nähden, sisäistetään. Aines, joka ei ole merkityksellisessä suhteessa aikaisemmin sisäistettyyn, mutta on merkityksellistä suhteessa ulkopuoliseen auktoriteettiin tai vaatimukseen, voidaan omaksua ilman, että se olisi tullut ymmärretyksi lainkaan. Sen ulkoisuus on silloin tullut sen mukana sisään. Näin ilmaantunut ulkokohtaisen ja sisäistetyn tiedon vastakohta on omiaan herättämään kasvatusalalla niiden määrällistä suhdetta koskevia erilaisia kysymyksiä.

Sellaiset kysymykset ja vastakohtat eivät sisälly Derridan esitykseen, vaikka näyttävät olevan siihen yhdistettävissä. Hänen mielestään ”ulkopuoli on läsnä jo muistin itsensä työssä. Paha luikertelee muistin itsesuhteeseen, sen yleiseen rakenteeseen” (Derrida 2003,148). Pahan ja ulkopuolen hän yhdistää kuitenkin havainnollisimmin kuvatessaan kirjoitustaidon tuomaa ”elämän ulkopuolisuutta” (Derrida 2003,149).

2. Farmakonin ulkoisuus

Platonin kirjoituksessa ”Faidros” Sokrates kertoo kuinka kirjainten keksijä, Theuth-niminen alijumala esitteli keksintönsä Egyptin kuninkaalle Thamukselle lääkkeenä (farmakon) muistille ja viisaudelle. Thamus näkee kuitenkin kirjoitustaidon muistia heikentävänä ja näennäisviisautta viisauden sijasta tuovana. (Platon 1920,123-127 / 274-276) (Derrida 2003,113-114).

Derrida tuo esille farmakon-sanana eri merkityksiä ja esittää, ettei sitä pitäisi käännöksissä kääntää vain lääkkeeksi. Se on myös väriaine ja noitien rohto (Derrida 2003,178). Farmakon tarkoittaa lisäksi parfyymia (Derrida 2003,180), lemmejuomaa, myrkyä ja okkulttisia kykyjä sisältävää ainetta (Derrida 2003,108). Farmakon ei koskaan voi tehdä pelkästään hyvää. Se on perustavalla tavalla vahingollinen koska se on keinotekoinen. (Derrida 2003,136-137.) Farmakon viettelee pois yleisten, luonnollisten ja totunnaisten menettelytapojen ja lakien piiristä (Derrida 2003,108). ”Eikö farmakon olekin rikollinen, myrkytetty lahja?” (Derrida 2003,115). ”Juuri farmakonina hän [Theuth] tarjoaa kirjoitusta Faidroksessa kuninkaalle huolestuttavan, suorastaan haastavan nöyrästi.” (Derrida 2003,132).

Kirjoituksen ja puheen eroon liittyy farmakonin ohella myös toinen Derridan epäkäsitem, difference. (Derrida 2003,19,30.) Se saattaa tässä yhteydessä kuvata ajallista, paikallista ja asiaintilallista erotusta elävän puheen ja sen kuolleen kuvaajan välillä, vaikka Derridan mukaan esiintyykin varsinaisesti jo syvemmillä, kaiken läsnäolevan ajalliseksi ja tilalliseksi konstituivana arkkijälkenä (Derrida 2003,257.) tajunnassamme.

Kun Theuthin ja Thamuksen vastakkaisia näkemyksiä kirjoitustaidosta katsotaan nykyisen ajan näkökulmasta, molemmat näyttävät edelleen olevan huomion arvoisia. Uusimmat, kirjoitusta käyttävät keskusteluvälineet ja foorumit osoittavat tosin selvästi suullisen ja kirjallisen dialogin eron kaventuneen. Kirjoituksen asema tiedon maailmassa näyttää korvaamattomalta. Kuitenkin kaikki se mitä Platon ja Aristoteles ovat esittäneet tiedon luonteesta näyttää jättävän kirjoitukselle farmakonina edelleen myös huumeen, maalin ja myrkyt merkitykset.

3 Tieto ja kirjoitus

Derrida tuo esille kirjoituksen yhteyden myyttiin ja sen vastakkaisuuden tietoon. ”Kaikki alkaa siitä, että toistetaan vailla tietoa – myytin avulla...” (Derrida 2003,113). Aristoteles toteaa Toisessa analytiikassa (72a35-40): ”Sen, joka tavoittelee todistukseen perustuvaa tietoa, pitää tuntea lähtökohdat todistettavaa paremmin, ja olla niistä vakuuttuneempi.” Tämä edellytys ei näytä voivan toteutua kaiken sen tiedon suhteen, mitä nykyihminen joutuu kirjallisista lähteistä ammentamaan. Hän voi vain yrittää arvioida lähteiden yleistä luotettavuutta voidakseen uskoa, että esitetyn tiedon perusteet ovat asiallisesti varmistetut. Jos tieto esitetään painotuotteessa tieteellisen tiedon nimellä, siihen yleensä uskotaan. Itse tuollainen uskomus voi olla Aristoteleen mukaan tieteellistä tietoa korkeintaan ”aksidentaalisesti” (Aristoteles NE 1139b35).

Kaikille farmakon-sanat tulkinnoille löytyy epäilemättä kohteita nykyisessä kirjoitetun sanan laajassa ja kirjavassa tarjonnassa. Mutta myrkyllisyys sisältyy siihen aina. Se näyttää olevan yksi parhaimman ja välttämättömimmänkin lääkkeen ominaisuuksista. Yliannosteltuna tieto ei ehdi sulata hengenravinnoksi. Ymmärrykselle ei jää riittävästi aikaa saattaa sitä selkeään järjestykseen hyötykäyttöä ajatellen. Se vie vain tilaa, jää vieraaksi aineeksi ja monien ongelmien lähteeksi. Derrida kirjoittaa: ”Farmakon on kirjain, joka asettuu elävän organismin sisään anastaakseen siltä ravinnon ja häiritäkseen äänen puhtautta ja kuuluvuutta” ja edelleen: ”Ulkopuoli on siis pantava takaisin omalle paikalleen, jotta elävä puhe parantuisi farmakonista ja loinen karkoitettaisiin. Ulkopuoli on pidettävä ulkopuolella” (Derrida 2003,167).

Derrida tarkoittaa tässä elävällä organismilla logosta, elävää puhetta, todettuaan jo aiemmin: ”Platon kuvaa logoksen eläväksi olenoksi (zoon)” (Derrida 2003,117). Jos laajennamme tässä logoksen käsitteen sisältämään yksilön ymmärryksen, voidaan edellä olevasta vapaasti johtamalla tulla ajatukseen, että ymmärryksemme poimii ulkopuolella olevasta kaaoksesta ainesta hallitsemaansa varastoon, järjestyneeksi osaksi sen kokonaisuutta, ja nuo kaksi, ulkoinen ja sisäinen on pidettävä tarkasti erillään. Ei tule tunkea sisään enempää, kuin ehtii laittaa järjestykseen, ettei kaaos siirry sisälle ja tuhoa entistäkin järjestystä.

Kirjallisen aineksen kautta toteutettavan tiedon kartuttamisen olennainen ero dialogin avulla tapahtuvaan verrattuna on tässä suhteessa helposti havaittava.

4. Kuolettava myrkytys

Lääkkeen ongelma on sen keinotekoisuudessa, vieraudessa ja väkivaltaisuudessa. Derrida toteaa: ”Terveys ja hyve ... tulevat aina sisältä päin. Farmakon on se, joka tulee aina ulkopuolelta” (Derrida 2003,139). Kirjoitus myrkkynä kykenee tekemään elävästä kuolleen. ”Representaatio on kuolema” kirjoittaa Derrida (Derrida 2003,96). Kuvaaminen on toistoa ja voidaan edelleen toistaa. Viitatessaan Freudin esittämään kysymykseen ihmisen psyykestä koneena, Derrida toteaa koneen olevan kuollut ja näkee kuoleman representaationa yhdistyvän elämään, jota se alkuperäisesti toistaa. (Derrida 2003,96.) Vaikka Derrida liikkuu tässä tavanomaista kirjallista tekstiä syvemmällä, toiston samastaminen kuolemaan kuvaa hyvin kirjoitetun tekstin maailmassa esiintyvää ilmiötä. Alun perinkin kirjoitus on yritys toistaa jotain. ”Kirjoitus puuttuu peliin vasta silloin, kun tiedon subjektilla on jo hallussaan merkityt, jotka kirjoitus vain tallentaa” (Derrida 2003,172-173). Kirjoitus ilmaantuu paikalle Hegelin tunnetun vertauksen Minervan pöllön tavoin – liian myöhään vaikuttaakseen siihen, mitä kuvaa. ”Sofistiikassa toistetaan toistajaa, imitoijaa, merkitsijää, esittäjää ja edustajaa...” (Derrida 2003,151). Näyttää olevan niin, että mitä useammin jotain kirjoitusta lainataan, eli toistetaan, sitä vahvemman totuuden statuksen se saa. Kuitenkin voi olla kyse vain toistosta ”konemaisesti ... ilman, että totuus olisi missään läsnä” (Derrida 2003,151), kuten Derrida toistosta toteaa. Toiston voimalla kuva saattaa voida asettua kuvattavan asemaan totuudeksi, joka ei muutu koska se on kuollut.

Kuva elävästä kohteesta näyttää siis olevan kuin elokuva, jonka kuvat korvautuvat jatkuvasti toisilla niin ettei mikään niistä jää katoamatta. Kuollutta kohdetta kuvattaessa riittää yksi, katoamaton kuva. Näin katoavaisuus asettuu kuoleman vastakohtaksi.

Kuolio näyttää pyrkivän laajenemaan tekstien levitessä ja loputtomien toistojen syventyessä myyteiksi. Kulttuurien monet muodot ovat tietenkin tällaista perua kirjoitustaidosta riippumattakin. Jo suullinen perinne jähmetti muotoja, mutta vasta kiveen hakattuna teksti lopullisesti kuoli.

Tämä kuolettava piirre yksilöiden kasvussa yhteisössään tekee eläväisistä lapsista rajoittuneita aikuisia, joiden viisaus on pääasiallisesti Thamuksen kritisoimaa näennäisviisautta. Sen muotojen kuolleiden kirja on loputon luettelo alistamisen ilmiöitä; ehdollistamista, rajaamista, kirjoitettuja rooleja, annettuja ihanteita ja tavoitteita, uskomuksia, kollektiivisia illuusioita, tiedon nimellä tuputettavia

paradigmoja, opinkappaleita, aivopesua ja roskapostia. On kirjoittauduttava, kirjallistuttava ja osallistuttava kirjoituksiin, päästäkseen ihmisen kirjoihin.

Kirjoitustaito ei kuitenkaan ole tarinan syntipukki, ja se on väline joka voi olla johtamassa myös ulos niistä ongelmista, joita se on ollut ilmentämässä. Kuolemaa se ei silti voita. Derridan mukaan kuolema jo liittyy mieleen: ”Voima tuottaa mielen ... pelkästään sillä kyvyllä ´toistaa´ joka asuu siinä alkuperäisesti sen kuolemana” (Derrida 2003,79).

5. Kasvatusvastuu

Mitä paremmin farmakonin tuottaman myrkytyksen vaara voidaan torjua jo kasvatuksessa, sitä hyödyllisempi se lääkkeenä voi olla. Jos myrkyllisyys jää lääkkeen vallitsevaksi leimaksi, sen käyttö rajoittuu. Derrida viittaa Faidroksen käsitykseen, että vaikutusvaltaisimmat ja tunnetuimmat kansalaiset häpeävät jättää jälkeensä kirjallisia tuotteita, koska pelkäävät jälkipolvien tuomiota ja sitä, että heitä pidettäisiin sofistaina. (Derrida 2003,106), (Platon 1920,81 / 257). Tässä kannattaa huomioida myös mitä Platon esittää VII kirjeessään. Siinä hän mainitsee kielteisessä mielessä ”ne, jotka eivät ole tosifilosofoja vaan ovat hankkineet käsityksistä itselleen vain pintasilauksen.” (Teokset VII,142 / 340d). Hän mainitsee huonon kasvatuksen syyksi siihen, ettei ole totuttu etsimään asioista totuutta, vaan tyydytään niistä tarjoutuviin kuviin (343c). Niinpä Platon uskoo, että ”kukaan järkevä ei ryhdy sellaiseen uhkayritykseen, että uskoisi ajatuksensa kielen varaan, varsinkaan ... kirjoitetun kielen...”(343a). Platon näyttää oletavan, etteivät huonosti kasvatetut lukijat ehkä ymmärtäisi mitä lukevat. Tämän perusteella on lupa päätellä, ettei kasvatuksessa tule tyytyä vähempään, kuin että pyritään kasvattamaan esikoulusta lähtien ”tosifilosofoja,” eli otetaan ymmärtämisen lisääminen tiedon kartuttamisen ensimmäiseksi tavoitteeksi.

Derrida lainaa Rousseautta, joka vaatii kasvatukselta viivyttelyä ja kehottaa: ”Antakaa luonnon toimia kauan, ennen kuin ryhdytte toimimaan sen asemesta” (Derrida 2003,35). Rousseau mielestä kasvatettavan tulee antaa käyttää kaikki ne voimavarat, jotka luonto hänelle antaa (Derrida 2003,34). Derrida muistuttaa Platonin osoittaneen, että paras kappaleen liikkeistä on luonnollinen liike, joka spontaanisti ja sisältä päin tapahtuu liikkuvassa kappaleessa sen itsensä aiheuttamana (Derrida 2003,138). Lause ei liene

korrekti nykyfysiikassa, mutta soveltuu edelleen ihmisyksilön kasvatukseen. Sokrateen kertomuksessa Thamus toteaa, että kirjoitukseen luottavat ”palauttavat asioita mieleensä ulkoapäin, vieraitten merkkien vaikutuksesta, ei sisältäpäin omasta itsestään” (Platon: 1920,275). Jopa runoilijan Platon ”Valtiossa” näkee jäljittelijänä (Platon 2001,597e). Ulkoisen ja sisäisen optimaalinen vuorovaikutussuhde lieneekin kasvatusalan vanhimpia tiedostettuja kysymyksiä.

6. Loppupäätelmä

Derridan kuvaus kirjoitustaidosta havainnollistaa hänen laajempaa esitystään differancen, lykkäyksen, lisäyksen ja korvauksen, ulkoisen ja sisäisen käsittävästä elämän ja kuoleman punoksesta. Erinomaisesti se havainnollistaa myös sitä kuolleeksi toistoksi vieraantuneen tiedon ongelmaa, johon sitä tässä on rajauduttu soveltamaan, ajatellen lähinnä kasvatusta. Metafora kirjoituksesta farmakonina, ja Derridan tuolle kreikan termille osoittamat monet merkitykset olisi mahdollistanut laajempiakin kuvailuja kuolleen tiedon käyttämisestä tietämättömyyden peitemaaliksi, parfyymiksi huumeeksi, ihmelääkkeeksi ja karkotteeksi.

Derridan hahmottelemasta kaiken kattavasta näennäisyydestä otettiin siis tässä esille vain konkreettisempi kohde, sellainen johon voi vaikuttaa: näennäistieto. Tarkoituksena oli osoittaa, että se syntyy tietoaineksen yliannostuksesta, syrjäyttäen yksilön ymmärryksen, riistäen persoonaa ja tehden kansalaisesta yksinkertaisen tietokoneen vieraan käyttöön. Esille piti tulla, että kuolleella, toistavalla, sofistisella tiedolla rakennetaan yhteiskuntaan sitä jakava näennäisarvo, jota vahvasti tuetaan sielläkin missä sen näennäisyys tiedostetaan. Koska näennäistieto kuitenkin kietoutuu aitoon tietämiseen ja ymmärtämiseen, sen läsnäolo on aina turvattu, paitsi loisen toimeentulona, myös Derridan osoittamana, välttämättömänä korvauksena, kuolleen osa-aineksena.

Kasvatuksen alueella tämä ongelmakenttä tiedostetaan, mutta tuon tietoisuuden vireilläpito Derridankin ajattelusta poimittujen havainnekuvien, jopa uhkakuvien kirkastamana auttaa pitämään elävän ja kuolleen tiedon punoksen optimaalisessa tasapainossa, jotta yksilö vielä löytyy joukosta ja filosofia nousee sofismin massasta.

Koulu vallan välikappaleena

Johdanto

Louis Althussein kirja ”Ideologiset valtiokoneistot” (1984) kuvaa ja täydentää marxilaista teoriaa. Siinä todetaan sortavan valtiokoneiston rinnalla ja tukena toimivan vähemmän sortoon turvautuvia, ideologisia valtiokoneistoja, joista tärkein on koulutuksellinen. Seuraavassa vertaillaan kasvatuksen tavoitteiden näkökulmasta Althusserin esityksen ja Leninin kirjassa ”Ideologinen työ” (1970) esittämien käsityksien valossa tilannetta ennen kommunistista vallankumousta ja sen jälkeen.

Koska Althusser esittää marxilaista kritiikkiä ideologiaa sinänsä kohtaan, nimitetään seuraavassa Neuvostoliitossa toimineiden valtiokoneistojen kantavaa ajatusrakennelmaa ideologian sijasta aatteeksi. Teoria-sana olisi ollut kolmas vaihtoehto, mutta siitä olisi aiheutunut ongelmia, joita myös Lenin on välttänyt puhumalla neuvostopropagandankin kohdalla aatesisällöstä. Tällä sanavalinnalla esseeseen johdonmukaisesti sisällytetään absurdi ristiriita, josta ulos pääsemiseksi tarkastelun kohteena olevista teksteistä ei tuntunut löytyvän selkeätä tietä.

Ensimmäisessä luvussa todetaan Althusserin määritelleen ideologiset valtiokoneistot, joista tärkeimpänä koulutuksellisen. Toisessa luvussa kirjataan Althusserin esittämä teorian epäpuhtaus yleensä, marxilaisen teorian osittainen deskriptiivisyys, keskeneräisyys ja myötätunnonvaraisuus. Kolmas luku kuvaa Althusserin käsitystä moraalista ja Leninin näkemystä moraalin välttämättömästä alisteisuudesta hallitsevalle aatteelle kommunistisessa järjestelmässä. Neljännessä luvussa vertaillaan koulutuksen tehtävää tuotantosuhteiden uusintajana ennen kommunistista vallankumousta ja sen jälkeen. Viides luku tarkastelee pääosin koulun asemaa kommunismin tai yleensä uusien aatteiden valtapyrkimyksien paineessa. Loppupäätelmä sijoittaa kommunismin aatteiden joukon täysivaltaiseksi jäseneksi koulun aatehistorian aineiston hyllylle.

1. Ideologiset valtiokoneistot – hallitsevin niistä koulutuksellinen

Täydentäessään marxilaista valtioteoriaa, Althusser mm. lisää siihen sortavan valtiokoneiston rinnalle ideologiset valtiokoneistot (Althusser 1984,100). Sellaisia ovat uskonnollinen, koulutuksellinen, perheen muodostama, oikeudellinen, poliittinen, ammatillinen, tiedotuksellinen ja kulttuurinen ideologinen valtiojärjestelmä. Hänen mielestään ei ole kuitenkaan puhtaasti ideologista koneistoa, vaan kaikkiin sisältyy jokin määrä sortoa (Althusser 1984,102). Valtio-koneisto on sortokoneisto (Althusser 1984,97,99). Säilyttääkseen valtiovaltansa, luokka toteuttaa hegemoniaansa ideologisiin valtiokoneistoihin ja näissä koneistoissa (Althusser 1984,103). Ideologinen valtiokoneisto on luokkataistelun kohde, mutta myös sen kenttä (Althusser 1984,104). Ideologisten valtiokoneistojen keskinäinen yhteys varmistetaan hallitsevalla ideologialla, joka on hallitsevan luokan ideologia (Althusser 1984,105). Kaikki ne palvelevat tuotantosuhteiden uusintamista (Althusser 1984, 110).

Althusser vertaa poliittista ideologista valtiokoneistoa puolueineen, parlamentteineen, äänioikeuksineen koulutukselliseen ideologiseen valtiokoneistoon ja toteaa koulutuksellisen olevan hallitsevin koneisto (Althusser 1984,108,110,113). Tämän käsityksensä tueksi hän luettelee useita esimerkkejä Ranskan, Englannin ja Saksan historiasta (Althusser 1984, 109).

Koulu ottaa haltuunsa kaikkien yhteiskuntaluokkien lapset iässä, jossa nämä ovat haavoittuvimmillaan, juurruttaa heidän mieliinsä tietoa hallitsevan ideologian vaippaan käärittynä, jopa silkkaa hallitsevaa ideologiaa, kuten moraalialia, kansalaistaitoa, filosofiaa (Althusser 1984,110-111). Filosofia on politiikkaa ja luokkataistelua (Althusser 1984,146). Ideologian ammattilaisilla on kyky käsitellä ihmisten tietoisuutta moraalisiin, hyveisiin ”tuonpuoleisuuteen”, kansakuntaan ja maan kansainväliseen tehtävään yms. tahdistettuun demagogiaan ynnä kiristykseen turvautuen (Althusser 1984,111-112). Ideologia esittää koulun puolueettomana ympäristönä jossa opettajat omalla esimerkillään johdattavat lapset ikuiseen vapauteen, moraalisuuteen, vastuullisuuteen, tietoon, kirjallisuuteen ja näitten ”vapauttaviin” hyveisiin (Althusser 1984, 112.).

Tästä kaikesta herää tietenkin ideologiaa ilmiönä, ja koulutuksen sisältöä vallankumouksen jälkeen koskevia kysymyksiä.

2. Ideologiasta aatteeseen teorioineen

Althusserin mukaan Marx näkee ideologian olevan mielikuvituksellista kyhäilyä, silkkaa tyhjää ja tarkoituksetonta unta (Althusser 1984,115-116). Ideologia näyttääkin marxismissa tarkoittavan eri asiaa kuin aate. Lenin kirjoittaa: Ilman selkeää, harkittua aatesisältöä agitaatio rappeutuu sanahelinäksi (Lenin 1970, 183). Althusserin mukaan ideologia on – kuten ajatukset ja ilmauksetkin ovat – aineellisesti olemassa. Hän toteaa tämän käsityksensä jäävän toistaiseksi todistamattomaksi, mutta pyytää materialismin nimissä suhtautumaan siihen myötämielisesti. (Althusser 1984,121.) Aatteeseen sisältyvän myötämielisyyden, joka kohdistuu todistamattomaan, voisi epäillä kuuluvan samaan aineistoon, josta Marx löytää ideologian heikkoudet.

Todistelun heikkouksia näyttää aatteesta löytyvän enemmänkin. Kun Althusser viittaa vastustusta kohdanneeseen väittämäänsä: ”teoria on käytäntöä,” hän perustelee tätä sillä, että se käy teorian itsenäisyyden perusteeksi (Althusser 1984,149). Teoria A:n tarpeellisuus teoria B:n perustelemiseksi riittää siis teorian A:n perusteluksi. Tällainen perustelutapa taas oikeutetaan sillä, että ”marxilaisen teorian oikeus kieltäytyä päivänpoliittisten päätösten epäitsenäisestä perustelutehtävästä” saa siitä oikeutuksensa. Kyllin arvokas motiivi näyttää tämän mukaan oikeuttavan teorian käytäntönä. Päätelyn mielekkyyttä koskeva kysymys laajenee näin edelleen motiivin johtamiseen oletetusta historiallisesta välttämättömyydestä. Allahin tahdon oletama on tunnetusti johtanut niin passivoivaan fatalismiin kuin pyhään sotaankin. Välttämättömyyden ja vapauden kosketuspinta saattaakin olla epäjohdonmukaisuuden lähde tai puolustelutapa. Sille, että Althusserin esityksen logiikka ei ole Marxin kuvaamaa ”mielikuvituksellista kyhäilyä” ei riitä perusteluksi vain aatteen asettaminen ideologian tilalle. Althusser toteaa väitteensä antaneen - puhtaan teorian idealismin kiistäen - teorialle käytännön materialistisen leiman (Althusser 1984,149). Puhtaan teorian mahdollisuuskin siis poistuu idealismin mukana. Perustelujen vaatimisen sijasta Althusser toivoi myötämielisyyttä. Se onkin eräs tie ymmärtämykseen. Hermeneutiikassa myötämielisyys nähdään eräänä ymmärtämisen edellytyksenä (Gadamer 2004,129,143). Marxisin kohtaaman ymmärtämyksen selitystä voitaisiinkin yrittää etsiä myös myötätunnon ja vastatunnon syntymekanismien ja edellytysten tutkimuksen kautta.

3. Ideologia, aate ja moraalit

Althusserin mukaan ideologian olemassaolo ja yksilön kutsuminen subjektiksi ovat sama asia (Althusser 1984,130). Hän kuvaa, kuinka arkikäytössä käsitteellä subjekti voidaan tarkoittaa kahta asiaa: 1. aloitteellisuuden keskusta, joka itse tuottaa omat tekonsa ja kantaa vastuun niistä, tai 2. alistettua olentoa ylemmän auktoriteetin alaisuudessa, jonka ainoa vapaus on hyväksyä alisteisuutensa.(Althusser 1984, 136.)

Esitetyt vaihtoehdot vastaavat kahta tapaa käsittää moraalit. Vastuulliseen aloitteellisuuteen tulee kaiketi sisältyä moraalit autonomisessa mielessä. Jälkimmäinen, epävapaa tila taas näyttää edustavan normatiivista moraalit. Lenin kuvaa moraalit Neuvostoliitossa: ”Meidän siveellisyytemme on kokonaan alistettu palvelemaan proletariaatin luokkataistelun etuja” (Lenin 1970,95,96), ja ”Kommunismien moraalit on yksimielistä alistumista yhteiseen kuriin” (Lenin 1970,98). Kommunismien, aatteena ei nähtävästi tule katsoa kutsuvan yksilöä ideologian tavoin subjektiksi vaan luokan jäseneksi. Yleisesti ottaen yksilöä voitaneen kuitenkin pitää subjektina myös aatteen kutsumana. Ajateltiinpa kummin tahansa, kommunismi-aatteen kutsuman yksilön odotetaan luovuttavan moraalinen vastuunsa kutsujalle vaihtoehdon 2 mukaisesti.

Althusser kirjoittaa: ”Subjekteja on olemassa vain oman alisteisuutensa kautta ja tätä alisteisuutta varten” (Althusser 1984,137). Hän tähdentää Leninin toistaneen toistamasta päästyään, että suuri osa valtiokoneistosta pysyi paikoillaan Venäjällä 1917 vallankumouksen tapahtuessa (Althusser 1984,98). Marxilaisen valtioteorian näkökulmasta valtio on sortokoneisto (Althusser 1984,99). Luokkataistelun ensimmäinen kohde ei ollutkaan valtiokoneiston muuttaminen, vaan valtiovallan vaihtaminen. Kun yksilö moraalisten valintojensa osaltakin oli alistettu palvelemaa sitä valtaa, jonka hallussa valtiokoneisto nyt oli, sen voi päätellä alistetun sortajalle. Valtio sortokoneistona on sorron väline ja sen käyttäjä siten sortaja. Itse tuo alistaminenkin voidaan lukea sorroksi – osin myös aatteellisen valtiokoneiston (koulutuksellinen, poliittinen, tiedotuksellinen, oikeudellinen jne.) kautta suoritettuna. Althusser nimittäin toteaa, että ”kaikki valtiokoneistot toimivat samanaikaisesti sekä sorron, että ideologian keinoin” (Althusser 1984, 105).

Vaikka Althusser katsoo, että ”proletariaatin on vallattava valtiovalta voidakseen hävittää vallitsevan porvarillisen valtiokoneiston ja korvataksen sen aluksi aivan

toisenlaisella, proletaarisella valtiokoneistolla” (Althusser 1984,99), ei sorto selity pois siitä suuresta osasta valtiokoneistoa, jonka Lenin myönsi pysyneenkin paikoillaan. Jopa korvaava proletaarien valtiokoneisto valtiokoneistona sisältäisi itsessään sorron elementin. Siksi kommunismin oli määrä lopulta lakkauttaa valtio kokonaan.

Althusser toteaa marxilaisen valtioteorian (joka kuvasi valtiota sortokoneistona) olleen vielä deskriptiivisessä, kuvaavassa vaiheessa, ja väliaikainen (Althusser 1984,96). Näyttää siltä että Leninin johtama valtio toteutti jopa korostetusti tuota kuvaa. Kyseisen valtion ja valtiota kriittisesti kuvailevan marxilaisen teorian, molempien julistautuminen väliaikaisiksi ei voi kelvata niiden tai tuon kumousprosessin nimissä tapahtuneen toiminnan muotojen moraaliseksi perusteluksi.

4. Tuotantosuhteiden uusintaminen

Korkeinta auktoriteettia, jolle alistutaan Althusser nimittää Subjektiksi isolla S:llä kirjoitettuna. Olipa Subjekti mikä tahansa, subjektin alistumisessa sille on Althusserin mukaan kyse ”viimekädessä tuotantosuhteiden ja niistä johtuvien suhteiden uusintamisesta” (Althusser 1984,137). ”Työvoiman ammattitaidon uusintaminen varmistetaan nimenomaan ideologisen riippuvuuden muodoissa ja näitten muotojen kautta”(Althusser 1984,91). Leninin mukaan kommunistisessa kasvatuksessa koulun tehtävänä on mm. ”kiinteän yhteyden aikaansaaminen opetuksen ja lasten yhteiskunnallisen tuottavan työn välille” (Lenin 1970,72). Joukkojen osallistumisen talouselämän rakentamiseen Lenin katsoi kaikkien agitaattorien ja propagandistien tärkeimmäksi tehtäväksi (Lenin 1970,115). Myös lehdistön tuli olla väline, jolla kasvatetaan työntekoon, työkuriin, järjestykseen (Lenin 1970,215,253). Kapitalististen maiden opetustyötä Lenin moittii luonteeltaan elottomaksi, skolastiseksi, muodolliseksi, todeten myös: ”Yhteyttä kansan työn järjestämisen todellisten tehtävien ja opetuksen välillä ei kapitalistisessa yhteiskunnassa ollut”(Lenin 1970, 80).

Näyttää siltä kuin Althusserin kuvaus kapitalistisen kasvatuksen päämäärästä tuotantosuhteiden uusintamisena ja Leninin kuvaus vallankumouksen jälkeisen yhteiskunnan kasvatuksen tavoitteista tarkastelisivat samaa asiaa. Leninin voisi tulkita arvioivan kapitalistisen koulutuksen tässä suhteessa jopa tehottomammaksi.

Jos tuo, tässä suppeasta aineistosta johdettu ristiriita on objektiivisesti näytettävissä, se voidaan selittää sillä, että vallankumous on lakkauttanut paheksuttavan tuotantosuhteen ja luonut uuden hyväksyttävän tuotantosuhteen. Näin edellisen uusintaminen oli tuomittavaa ja jälkimmäisen uusintaminen hyväksyttävää. Althusserin esittämän ideologiateorian valossa voidaankin katsoa että alistava Subjekti oli vaihtunut. Althusser esittelee valtiokuvaa vanhan Subjektin vallitessa ja Lenin uutta kuvaa kumouksen jälkeen. On tietenkin vaikea saada deskriptiivisen teorian valossa noita kahta kuvaa kansalaisen tai työläisen näkökulmasta paljoakaan erottumaan toisistaan. Teorian on saatava ote ihmisen järjestä ja tunteesta, niin että se mitä nähdään ja koetaan jää teorian rinnalla toisarvoiseksi. Tässä koulutus on ratkaisevassa asemassa.

5. Koulun läksy

Vertaileva tarkastelu kasvatuksellisesta näkökulmasta saattaa jättää Althusserin edustaman ajatusrakennelman vain erääksi koulunpitäjäksi edeltäjiensä muodostaman rivin jatkoksi. Jokainen riviin sullotuista on kuitenkin täysin oman laulunsa arvoinen.

Edellä on todettu, että marxilainen teoria pitää koulutusta vaikuttavimpana valtiokoneistona. Päästessään valtaan se voikin jättää koulun koskemattomaksi tässä suhteessa. Eräät asiat vain nimetään uudelleen aivan niin kuin kaupungit ja kadutkin saavat uusia nimiä. ”Taistelu sanoista on poliittisen taistelun osa” (Althusser 1984,65,110). Ideologian tilalle tulee aate joka on perustettu ei-puhtaalle ja todistamattomalle, osin kuvailevalle teorialle. Perustavin muutos on, että valtiokoneistojen rakenteellisen uskomusjärjestelmän tuonpuoleiselle elementille annetaan uusi nimi. Muu pysyy pääosin entisellään. Taloudellinen tuottavuus säilyy työläisten kouluttamisen tavoitteena, kuten on säilynyt kautta koko vallansiirtojen jaksottaman historian. Samoin näyttää olevan moraalinen suhteen: Se halutaan edelleen alistaa vallitsevalle maailmankatsomukselle.

Jos koulutuksen ylivoimaisuus valtiokoneistona tunnetaan, vallankumoustavoite pyrkii jo varhaisessa vaiheessa ohjelmoitumaan koulutukseen. Siksi käännytystyötä arvattavasti pyritään aluksi suuntaamaan opettajakoulutukseen. Vaikuttaminen ”ideologisten valtiokoneistojen” sisällöntuottajiin tapahtuu käytettävissä olevilla Althusserin kuvaamasta ideologian työkalupakista löytyvillä välineillä (Althusser

1984,112). Paradigman vaihtamien ei koulunkaan piirissä voi tapahtua nopeasti. Vielä vallankumouksen jälkeen, Lenin-kokoelmassa 1930 julkaistussa ohjelmaluonnoksessa asetetaan tavoitteeksi ”koko opettajakunnan – eikä vain sen osan” saaminen puolueen vaikutuspiiriin. (Lenin 1970, 72.)

On kuitenkin huomattava, että Leninin kuvaama ”ideologinen työ” on demokraattisessa yhteiskunnassakin tietyssä mitassa ja muodossa sallittua ja laillista. Ideologioita synnyttävien ja muokkaavien ideoiden syntyminen näyttää myös olevan ihmiselle lajityypillistä. Kolmanneksi pysähtyneisyyden tila johon uusien ajatusten täydellinen torjuminen johtaa, on yleisen käsityksen ja kokemuksen valossa ei toivottava.

Koulun vastuu valtiossa on marxilaisen ja yleisenkin käsityksen mukaan lopulta vain toteuttaa se tehtävä mikä sille annetaan. Jos valtio tahtoo ylläpitää koulua, se tapahtuu sen tehtävän vuoksi, jonka se koululle asettaa. Yksityiskoululla on paremmat mahdollisuudet toimia omavaltaisesti. Jos koulu edustamansa rationaalisuuden innoittamansa haluaisi määritellä itse tehtävänsä, se edustuksellisen demokratian oloissa saattaisi pyrkiä vaikkapa tuottamaan kansalaisissa kykyä nähdä yliverlaiseen asemaan pyrkivien ajatusrakennelmien universaalit yhtäläisyydet, yhteiset motiivit, menetelmät, ehdot, heikkoudet ja vahvuudet. Koulu ehkä johtaisi uskon ja epäilyksen suhteen oppilaat jonkinlaiseen luovaan umpikujaan, jättäen kuitenkin jäljelle toivon ja neuvokkuuden.

6. Loppupäätelmä

Pyrkimys ymmärtää kommunistiksi tunnustautuvan Althusserin edustamaa ja edistämää sanomaa on tässä johtanut myös ottamaan siihen etäisyyttä; siirtymään ulkopuolelle ja vertailemaan. Lopulta se lienee jätettäväkin vain osaksi niiden inhimillisten ajatusrakennelmien kokoelmaa, jotka historian saatossa ovat pyrkineet valtaamaan mieliä ja valtakuntia. Kasvatuksellisessa mielessä marxilaisuus erilaisine ajatuksineen, niiden kehittelyineen ja käytäntöön soveltamisineen voi olla monessa mielessä hyödyllinen koulussa esitettävien opettavaisten kertomusten joukossa.

Althusser ei esittänyt, mitä ideologisten valtiokoneistojen kohtalonyhteydestä sortavan valtiokoneiston kanssa seuraa jälkimmäisen lakatessa. Niiden sitominen kulloiseenkin

valtiovallan asemassa olevan tahon ajattelutapaan kävi kuitenkin ilmeiseksi. Vahvimpana niistä koulutuksellinen ideologinen valtiokoneisto näyttää olevan ankkurin asemassa vallitsevan ajattelutavan pysyvyyttä varmistettaessa, mutta myrskyn silmässä muutoksen pyrkiessä kanavoitumaan sen kautta. Koulutuksen perustehtävä yksilöiden yhteiskunnan taloudellisiin ja normatiivisiin muotoihin sopeutumiseen valmentavana laitoksena näyttää kuitenkin voivan säilyä muuttumattomana isäntien vaihtuessa.

Vasta ideologiat ylittävänä järjen ilmiönä koulu, ainakin yksilöidensä kautta, voi tavoitella jotain sellaista ymmärrystä, mihin se ei ole ulkopuoleltaan ohjelmoitu mahtikäskyin tai aivopesun ja solutuksen keinoin. Silloin sillä voi olla jotain annettavaa myös ikään kuin omasta takaa.

Lähteet

Althusser Louis: Ideologiset valtiokoneistot. Suom. Leevi Lehto ja Hannu Sivenius. Kansankulttuuri Oy / Osuuskunta Vastapaino Jyväskylä 1984. Alkuteos julkaistu Pariisissa 1976.

Derrida Jacques: Platonin apteekki ja muita kirjoituksia. Toim. Teemu Ikonen ja Janne Porttikivi. Suom. (lainattujen kirjoitusten osalta): Tiina Arppe, Merja Hintsa ja Hannu Sivenius. Gaudeamus, Helsinki 2003

Gadamer Hans-Georg: Hermeneutiikka, ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa. Valikoinut ja suomentanut Ismo Nikander. Vastapaino, Tampere 2005.

Lenin V. I. Ideologinen työ. Suomentajaa ei ole mainittu. Kansankulttuuri Oy Helsinki 1970. Venäjänkielinen alkuteos julkaistu Moskovassa 1968.

Schmitt Carl: Poliittinen teologia. Suom. Tapani Hietaniemi. Tutkijaliitto, Helsinki 1997. Alkuteos Politische Theologie 1922.

Muita lähteitä

Aristoteles: Teokset osa I, Toinen analytiikka. Suom. Juha Sihvola. Gaudeamus, Jyväskylä 1994.

Aristoteles: Teokset osa VII, Nikomakhoksen etiikka. Suom. Simo Knuutila. Gaudeamus Kirja, Helsinki 2005. Toinen, tarkistettu painos.

Platon: Phaidros. Suomentanut Niilo Lehmuskoski. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1920

Platon: Teokset IV Valtio. Suom. Marja Itkonen-Kaila. Otava, Helsinki 2001

Platon: Teokset VII, Kirje VII. Suom. Marja Itkonen-Kaila. Otava, Helsinki 1990